

บทที่ 4

สถานภาพทางการศึกษาและอาชีพของสตรีไทยสมัยสร้างชาติ

ประเด็นการศึกษาในบทนี้มุ่งศึกษาและอธิบายถึงความคาดหวังใหม่ของสังคม อันเป็นผลกระทบของนโยบายสร้างชาติต่อโอกาสการศึกษาและการประกอบอาชีพของสตรี โดยแยกศึกษาเป็น 3 ประเด็น คือ ประเด็นแรก แนวความคิดในการจัดการศึกษาสำหรับสตรี ประเด็นที่สอง นโยบายของรัฐบาลสมัยสร้างชาติเกี่ยวกับอาชีพสตรี และประเด็นที่สาม สถานภาพและบทบาทของสตรีในการประกอบอาชีพ พ.ศ. 2481-2487

แนวความคิดในการจัดการศึกษาสำหรับผู้หญิงในสมัยสร้างชาติ

การวางแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับสตรีในระบบโรงเรียนในสมัยสร้างชาติเป็นผลจากความต่อเนื่องของการจัดระบบการศึกษาภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จากการที่ชาติในระบอบใหม่เน้นความสำคัญที่ว่า พลเมืองทุกคนคือองค์ประกอบของชาติ ดังนั้นชาติที่จะเจริญได้จึงต้องมีทรัพยากรคนที่มีคุณภาพ และปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้อพลเมืองเป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพต่อชาติคือการศึกษา ซึ่งคณะราษฎรได้ตระหนักเป็นอย่างดี ดังจะเห็นจากการที่การศึกษาเป็นหลักการหนึ่งในหลัก 6 ประการ แต่กระนั้นก็ตามบทบาทของการศึกษาภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองกลับเด่นชัดที่สร้างเสริมความคิดอุดมการณ์ใหม่ให้เกิดขึ้นแก่พลเมืองมากกว่าทำหน้าที่พัฒนาภาวักคนเพื่อตอบสนองกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจ กล่าวคือมีการเร่งขยายการศึกษาภาคบังคับ เพื่อให้ทันกับบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ การริเริ่มก่อตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรเนื้อหาแบบเรียนเพื่อที่จะบรรจุอุดมการณ์ใหม่ลงในการเรียนการสอน (ปรีศนีย์ เกษะบุตร, 2530 : 9-10) นโยบายการจัดการศึกษาสำหรับสตรีนั้นจึงจำเป็นต้องสอดคล้องกับนโยบายการศึกษาหลักของประเทศ กล่าวคือ ต้องมุ่งอบรมปลูกฝังสั่งสอนให้สตรีรู้จักการเป็นเมียและแม่ เพื่อช่วยในการสร้างความเจริญก้าวหน้าของชาติ ในเรื่องนี้หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ ก็ได้แสดงทัศนะในเวลาต่อมาว่า "ครอบครัวเป็นหน่วยสาระสำคัญของสังคมคือชาติ ครอบครัวย่อมมีพ่อบ้านและแม่บ้าน ซึ่งพึง

แบ่งหน้าที่กันโดยมีฐานะเท่าเทียมกัน พ่อบ้านเป็นหัวหน้าคุ้มครองครอบครัว แม่บ้านมีหน้าที่
ประหยัดจัดการบ้านเรือนเป็นมิตรที่ดีของพ่อบ้าน และเลี้ยงดูอบรมบุตร เพราะฉะนั้น
แม่บ้านจึงมีหน้าที่เป็นตัวจักรสำคัญในการจรรโลงความเจริญและความก้าวหน้าของชาติ
เพื่อยกระดับฐานะของสตรีให้เป็นไปตามที่สังคมคาดหวัง การศึกษาของสตรีเป็นปัจจัยสำ
คัญในการสั่งสอนอบรมให้เหมาะสมกับฐานะจะเป็นผู้ปลูกฝังศีลธรรมและวัฒนธรรมของชาติ
(ประชาชาติ, 18 มกราคม 2481)

ในทำนองเดียวกันในปาฐกถาของหลวงวิเชียรแพทยาคม ณ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2475 หัวข้อเรื่อง "ปัญหาเรื่องกิจประจำวันของคนทั่ว
ไป" ได้ชี้แจงจุดประสงค์ในการจัดการเรียนการสอนสำหรับสตรี ว่า

หญิงที่มีความรู้สึกเบื่อหน่ายต่อการบ้านเรือนและการเลี้ยงดูบุตร แต่ถ้า
ได้ถูกอบรมสั่งสอนให้เกิดมีความคิดเปลี่ยนแปลงว่า งานบ้านและการเลี้ยง
ดูบุตรเป็นสิ่งสำคัญอันหนึ่งสำหรับชีวิตหญิง และการทำงานแผนกตนไม่ใช่งาน
ทำได้ง่าย ๆ ต้องมีความชำนาญ ต้องอาศัยวิชาความรู้ด้วยการศึกษา ซึ่ง
เป็นวิชาไม่น้อยหน้า หรือไม่เบงของง่ายกว่าวิชาอื่น ๆ เมื่อหญิงเกิด
ความรู้สึกขึ้นได้เช่นนี้แล้ว จะทำให้เกิดความรู้สึกสนใจ พยายามหาความ
สามารถในการงานทางบ้านดียิ่งขึ้นเสียอีก

(ประชาชาติ, 25 ตุลาคม 2475)

หากจะกล่าวให้เห็นความต่อเนื่องกันก็อาจกล่าวได้ว่า เมื่อถึงสมัยจอมพล
ป.พิบูลสงคราม นโยบายการศึกษาของสตรีก็ได้รับการดำเนินการจัดอย่างต่อเนื่องกัน
อย่างไรก็ดี สำหรับนโยบายการจัดการศึกษาของสตรีในยุคนี้ยังจำเป็นต้องจัด
ให้สอดคล้องกับนโยบายสร้างชาติโดยเฉพาะการสร้างชาติด้านกำลัง เพื่อความมั่นคง
ของประเทศอย่างเด่นชัด เพราะสตรีอยู่ในฐานะมารดาของชาติ เป็นผู้ให้กำเนิดยุวชน
ของชาติ เลี้ยงดูอบรมบุตร จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาที่สูง

...ชาติใดมีพลเมืองเสื่อมทรามในทางการศึกษาก็ย่อมเป็นของแน่ว่า
ชาตินั้นจะต้องเสื่อมทรามในกาลข้างหน้าวันหนึ่ง เป็นแน่แท้ โดยเฉพาะ
อย่างยิ่งการศึกษาศาหรับสตรีก็เป็นสิ่งสำคัญไม่น้อยด้วย เหตุว่าการที่จะ
อบรมพลเมืองให้เป็นคนดี สมควรมแก่การที่จะรับมรดกของเราต่อไปใน
อนาคตนั้น ก็ย่อมต้องอาศัยสตรีผู้มารดาของชาติด้วย

("การกระทำพิธีเปิดโรงเรียนสตรีวัดอัมพรสวรรค์...", 2483 : 1015)

ด้วยเหตุนี้การจัดการศึกษาของสตรีในสมัยสร้างชาติ รัฐบาลจึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อ
"บำรุงสตรีให้เป็นมารดาที่ดี" การจัดการศึกษาศาหรับสตรีในยุคนี้มีมาเพื่อประโยชน์ใน
การประกอบอาชีพ แต่หมายถึงการเตรียมพร้อมกุลสตรีที่มีการศึกษาเพื่อรับกับสภาพสังคม
ไทยที่เปลี่ยนแปลง การเตรียมสตรีที่จะเป็นมารดา ที่รู้จักวิธีบำรุงเลี้ยงเด็กให้มีคุณภาพและ
ศีลธรรม เพื่อเป็นกำลังของชาติ สตรีที่จะสั่งสอนอบรมลูกที่ดีก็จะต้องได้เรียนมาอย่างดี
เป็นภรรยาที่พร้อมออกสังคมกับสามี มีรูปร่างงดงาม และแต่งกายถูกต้องตามวัฒนธรรม
เพื่อให้เทียมทันอารยประเทศให้เร็วที่สุด ดังที่จอมพล ป.พิบูลสงครามได้แสดงทัศนะต่อ
การจัดการศึกษาของสตรีในงานวันที่ระลึกข้าราชการสตรี เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2486
ความตอนหนึ่งว่า "...การศึกษของเราก็ได้มุ่งทำทุกอย่างนับแต่ปรับปรุงขวดขง ทำทาง
เวลานั้น เดี๋ยวนี้จนถึงให้ยังมีสภาพเป็นตั้งแต่แม่ของชาติจนถึงหลานของชาติ..." (สาส์น
ของพระท่านจอมพลป. พิบูลสงคราม และพระท่านพันโทหญิงละเอียด พิบูลสงคราม ใน
งานวันที่ระลึกข้าราชการหญิง..., 2486 : 137-139)

ด้วยเป้าหมายเพื่อส่งเสริมและบำรุงบรรดาสตรีให้เป็นมารดาที่ดีต่อไปภายหน้า
ในช่วงเวลานี้การศึกษาของสตรีซึ่งแยกออกจากการศึกษาของฝ่ายชายเริ่มมีการตื่นตัวมากยิ่งขึ้น
กล่าวคือการมุ่งส่งเสริมการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ดังปรากฏในคำแถลงนโยบายของ
รัฐบาล เมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2485 ตอนหนึ่งว่า "จะจัดให้มีการศึกษาในโรงเรียนสตรีถึง
ชั้นมัธยมบริบูรณ์ทั่วทุกจังหวัด เช่นที่จัดแก่โรงเรียนชายโดยครบถ้วนแล้ว แต่อย่างไรก็ตาม
อัตราการขยายตัวของสถานศึกษาศาหรับชายและสตรีนั้นไม่มีความสมดุลกัน ในปี
พ.ศ. 2482 ทั่วประเทศมีโรงเรียนมัธยมตอนต้นสาหรับนักเรียนชายถึง 81 แห่ง ในขณะที่มี
โรงเรียนมัธยมต้นสาหรับสตรีเพียง 72 แห่ง และในระดับมัธยมปลายมีโรงเรียนสาหรับนัก

เรียนชาย 80 แห่ง และสำหรับนักเรียนสตรีเพียง 55 แห่งเท่านั้น มีโรงเรียนฝึกหัดครูประกาศนียบัตรจังหวัดสำหรับนักเรียนชาย 24 แห่ง ในขณะที่มีโรงเรียนฝึกหัดครูสำหรับนักเรียนสตรีเพียง 12 แห่ง (หจข., กค.0301.1.38F/13 "สถิติการศึกษาพุทธศักราช 2482 ของกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ") นอกจากนี้ในปีเดียวกัน ในเขตพระนครมีจำนวนโรงเรียนชายทั้งสามัญและอาชีวศึกษาถึง 39 โรงเรียน ขณะที่จำนวนโรงเรียนสตรีเพียง 14 โรงเรียนเท่านั้น ดังรายชื่อโรงเรียนรัฐบาลสตรีหญิงดังต่อไปนี้

1. โรงเรียนสตรีบ้านทเวาย
2. โรงเรียนเบญจมราชาลัย
3. โรงเรียนสตรีเพ็ชรบุรีวิทยาลัย
4. โรงเรียนสตรีมหาพฤฒาราม
5. โรงเรียนศึกษานารี
6. โรงเรียนสตรีวิทยา
7. โรงเรียนสตรีวัชรวัง
8. โรงเรียนสายปัญญา
9. โรงเรียนเสาวภา
10. โรงเรียนสวนสุนันทาวิทยาลัย
11. โรงเรียนการเรือนวังจันทร์เกษม
12. โรงเรียนช่างสตรีบ้านทเวาย
13. โรงเรียนช่างเย็บเสื้อผ้าวัดหงส์รัตนาราม
14. โรงเรียนช่างทอวัดสามพระยา

("ระเบียบกระทรวงกรรมการ", 2482 : 1748-1749)

หากพิจารณาถึงอัตราการรู้หนังสือของสตรี เมื่อดูจากสถิติตัวเลขการสำรวจสำมะโนครัวซึ่งได้เสร็จสิ้นในปลายปี 2482 จะพบว่า จำนวนผู้ไม่รู้หนังสือมีจำนวน 6,888,584 คน เป็นสตรี 4,210,205 คน หรือร้อยละ 85.1 ในขณะที่ผู้ไม่รู้หนังสือที่เป็นชายมีอัตราการเพิ่มต่ำกว่ากันมากคือมีเพียง 2,678,379 คน หรือร้อยละ 53.0 เท่านั้น ("การสำรวจสำมะโนครัว", 2483 : 1006-1007) สถิติเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความอคติต่อสตรีในด้านการศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม ความไม่สนใจในการพัฒนาการศึกษา

ของสตรีนี้เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า รัฐบาลมุ่งให้ความสำคัญกับการศึกษาของชาย เพื่อให้ผู้ชายได้ใช้ความรู้ในการพัฒนาประเทศอย่างเต็มที่ ในขณะที่การศึกษาของสตรีมุ่งที่จะปลูกฝังค่านิยมให้สตรีเห็นความสำคัญของการแต่งงาน การเป็นภรรยา การเป็นมารดา และภาระหน้าที่ที่จะต้องเป็นภรรยาที่ดี

สำหรับหลักสูตรระดับประถมและมัธยมศึกษาสายสามัญ ก็มีการจัดหลักสูตรสำหรับนักเรียนสตรีเฉพาะวิชาการช่างที่สอนในโรงเรียนสตรีส่วนใหญ่ก็คือวิชาวาดเขียน วิชาการเรือน โรงเรียนสามัญนำเอาวิชานี้มาสอนแก่นักเรียนหญิงเพื่อให้นำไปใช้ในการครองเรือนในอนาคต

หลักสูตรการศึกษาด้านการอาชีวศึกษาทั้งหน่วยงานของรัฐและเอกชนที่จัดเพื่อสตรียังคงมุ่งประโยชน์ในการครองเรือน มากกว่ามุ่งพัฒนาทางเศรษฐกิจ โรงเรียนการช่างสตรีในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้มีการขยายตัวเพิ่มขึ้นอีก ทั้งนี้เนื่องจากวิชาการช่างเป็นศิลปะต่าง ๆ ที่สตรีไทยควรเรียนรู้ เพื่อใช้ในบ้านและการครองเรือน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ปัญญาชนของรัฐบาลตระหนักว่า ควรจะมีการขยายวิชาการช่างสตรี โดยเฉพาะวิชาการเรือน โดยหวังว่าสตรีจะนำวิชานั้นไปใช้ในการครองเรือน ดังปรากฏในกระทู้ถามสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร นายพิพัทธ์ ภัทธานนท์ เรื่อง "แก้ไขหลักสูตรนักเรียนประถมสี่สหทัย" ความว่า "ข้อเท็จจริงมีจำนวนมากกว่า นักเรียนปถมปีที่ 4 หทัย เมื่อเรียนจบชั้นแล้ว โอกาสที่จะได้เรียนต่อมีน้อย ส่วนมากมีภาวะผู้ความเป็นสาว ต้องไปอยู่บ้านช่วยผู้ปกครองประกอบอาชีพ และจะต้องมีสามีและบุตรในอนาคตอันใกล้ จึงขอขานว่า รัฐบาลจะมีนโยบายแก้ไขเพิ่มเติมหลักสูตรนักเรียนปถมปีที่ 4 หทัย ให้มีการสอนวิชาว่าด้วยการปฏิบัติต่อบ้านเรือน การต้อนรับแขก การปฏิบัติต่อสามี การบริหารและอบรมสั่งสอนบุตรให้เป็นพลเมืองดีบ้างหรือไม่ เพราะเหตุใด?" (หจข., [2] สร.0201.35.2/13 (ปีก 2 ใน 4 ปีก) "กระทู้ถามของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ.2486-2487") และกระทู้ถามของนายสุวิฑ ทัศนเศรษฐ เรื่อง "การขยายการศึกษาชั้นประถมเป็นมัธยมและการเปิดแผนกสตรีการเรือนให้สูงถึงชั้นมหาวิทยาลัย" (นิกร, 23 มกราคม 2486)

ฉะนั้นรัฐบาลจึงได้มีการส่งเสริมให้มีการสอนวิชาการช่างสตรีขึ้นในโรงเรียนต่าง ๆ ทั้งของรัฐบาลและในโรงเรียนราษฎร์ การจัดตั้งโรงเรียนการช่างสตรีในยุคนี้ยังคงยึดแนวความคิดแบบเดิมอยู่ กล่าวคือ ลักษณะการเรียนการสอนในโรงเรียนการช่างสตรีเป็นไป

ตามประเพณีของสังคมไทย ที่นิยมให้สตรีเรียนวิชาเกี่ยวกับการประกอบอาหาร การตัดเย็บเสื้อผ้า และการประดิษฐ์วัตถุสิ่งของต่าง ๆ ดังจะเห็นได้จากคำกล่าวตอบของนางาเอก หลวงสินธุสงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ในการทำพิธีเปิดโรงเรียนช่างเย็บเสื้อผ้าและการฝีมือที่จังหวัดพิษณุโลก เมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน พ.ศ.2481 มีความบางตอนว่า

...กิจอันเป็นหน้าที่ของสตรีในชีวิตอนาคตนั้น ย่อมแตกต่างจากหน้าที่ของผู้ชาย สตรีมีหน้าที่อันจำเป็นโดยธรรมชาติและสังคมให้เป็นแม่บ้าน ฉะนั้น การศึกษาวิชาการช่าง การเรือนจึงจำเป็นและสำคัญสำหรับชีวิตของสตรีในอนาคต...ขอเปิดสถานศึกษาสำหรับสตรีแห่งนี้ เป็นที่ฝึกหัดอบรมสั่งสอนกุลสตรีให้มีอาชีพเป็นกำลังแก่ประเทศชาติ... (วิทยากรย์, 2481 : 231-252)

ปรากฏว่า ในปีพ.ศ.2481 จอมพล ป.พิบูลสงครามได้ดำริให้โรงเรียนการเรือนผลิตครูการเรือนเพื่อออกไปอบรมสั่งสอนสตรีไทยให้รู้จักอบรมและเลี้ยงดูเยาวชนผู้เป็นกำลังของชาติที่จะนำประเทศไปสู่ความเป็นอารยะ และเพื่อให้สตรีเป็นแม่บ้านแม่เรือนให้สมกับที่ประเทศไทยเป็นมหาอำนาจ นับว่าโรงเรียนการเรือนเป็นโรงเรียนแห่งแรกของประเทศไทยที่ผลิตครูสาขานี้ ด้วยเหตุนี้โรงเรียนการเรือนจึงย้ายสังกัดจากกองอาชีวศึกษา กรมวิชาการ ไปสังกัดกองฝึกหัดครู กรมสามัญศึกษา ตั้งแต่ พ.ศ.2483 และในวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ.2484 ก็เปลี่ยนชื่อจากโรงเรียนการเรือนวังจันทร์เกษมเป็นโรงเรียนการเรือนพระนคร

ต่อมาโรงเรียนได้ขยายหลักสูตรโดยเปิดหลักสูตรการเรือนตอนปลาย (ใน พ.ศ.2487 เริ่มเรียกว่าหลักสูตรการเรือนชั้นสูง เทียบเท่า บ.ป.) เป็นหลักสูตร 3 ปี รับนักเรียนที่สำเร็จ ม.6 สายสามัญสอบคัดเลือกเข้ามาเรียน สำเร็จได้ประกาศนียบัตรการเรือนชั้นสูง นักเรียนที่สำเร็จหลักสูตร 3 ปี หากประสงค์จะเป็นครู ต้องอบรมวิชาครูอีก 1 ปี แล้วกองอาชีวศึกษารับเข้าเป็นครูโรงเรียนช่างเย็บเสื้อผ้า และโรงเรียนการช่างสตรี ได้รับเงินเดือนในอัตรา 50 บาท ถ้าอบรมการเรือนหรืออนุบาลต่ออีก 1 ปี จะได้วุฒิประกาศนียบัตรประโยคการเรือนชั้นสูง ได้รับอัตราเงินเดือน 65 บาท ชื่อน่าสังเกตระเบียบของโรงเรียนการเรือนพระนครแต่เดิมนั้น นักเรียนทุกคนจะต้องเป็นนักเรียนประจำ

โดยเสียค่าอาหารเทอมละ 50 บาท (ปีหนึ่ง 3 เทอม) และผู้ปกครองจะต้องมีเงินฝากทางโรงเรียนไว้สำหรับให้นักเรียนได้เบิกไปใช้จ่ายส่วนตัวอีกเดือนละ 5 บาท ดังนั้นในแต่ละเทอมผู้ปกครองจะต้องมีเงินมาชำระอย่างน้อย 65 บาท ซึ่งในสมัยนั้นจัดว่าเป็นโรงเรียนที่เสียค่าเล่าเรียนและค่าใช้จ่ายแพงมากที่สุดตามบรรดาโรงเรียนทั้งหมด ถ้าผู้ปกครองฐานะการเงินไม่ดีย่อมไม่สามารถส่งบุตรหลานมาเข้าเรียนในโรงเรียนการเรือนได้ เนื่องจากค่าของเงินในสมัยนั้นสูงมาก ตัวอย่างเช่น ผู้ที่มีวุฒิประโยคมัธยมเมื่อรับราชการจะได้รับพระราชทานเงินเดือนเดือนละ 8 บาท ซึ่งเขาก็สามารถเลี้ยงดูบุตรและภรรยาได้อย่างดีในขณะที่ผู้ที่จบการเรือนใหม่ ๆ ได้เงินเดือนเดือนละตั้ง 50 บาท ด้วยเหตุนี้ ในปี พ.ศ. 2481 จึงมีจำนวนนักเรียนถึง 118 คน (วิทยาลัยครูสวนดุสิต, 2527 : 33)

ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง โรงเรียนได้รับผลกระทบกระเทือนเป็นอันมาก เนื่องจากบริเวณสถานที่ตั้งของโรงเรียนอยู่ใกล้จุดยุทธศาสตร์หลายจุด โรงเรียนการเรือนจึงอพยพนักเรียนไปเรียนตามที่ตั้งต่าง ๆ โรงเรียนการเรือนที่ไปเปิดสอนขึ้นเฉพาะกิจในต่างจังหวัดมีถึง 10 จังหวัด

ต่อมาได้มีการตั้งโรงเรียนการช่างสตรีในลักษณะนี้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ คือในปี พ.ศ. 2482 มี 21 โรงเรียน (แถลงข่าวอาชีวศึกษา ฉบับพิเศษ, 2499 : 12-18) ที่ตั้งอยู่ในส่วนกลาง มี 4 โรงเรียน ได้แก่

1. โรงเรียนการช่างสตรีพระนครใต้ (เดิมคือโรงเรียนการช่างสตรีบ้านทวาย) แผนกการช่างสตรีชั้นสูง รับนักเรียนสำเร็จมัธยมปีที่ 6 หลักสูตร 3 ปี โรงเรียนแห่งนี้สอนทั้งวิชาสามัญและวิชาการช่างสตรีด้านวิชาสามัญ คือ หน้าที่พลเมืองและศีลธรรม ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ การบัญชี วิชาครู ส่วนวิชาอาชีพด้านการช่างสตรี คือ การตัดเย็บเสื้อผ้า การประกอบอาหาร การประดิษฐ์ดอกไม้สดและดอกไม้แห้ง การปักและการถัก การเย็บด้วยมือ การประดิษฐ์เครื่องเล่น และการช่างเบ็ดเตล็ด เช่น งานจัดดอกไม้ใบตอง หลักสูตรของโรงเรียนการช่างสตรีพระนครใต้นี้ได้กลายเป็นแม่แบบของโรงเรียนการช่างสตรีทั่วประเทศ (ถ่อ สวัสดิพิพาณิชย์, 2535 : 494)

2. โรงเรียนโรตติเวช ซึ่งเดิมเป็นโรงเรียนช่างทอวัดสามพระยา ได้ย้ายมาอยู่ที่อาคารเรียนเดิมของโรงเรียนแพทยการวัดเทวราชกุญชร เปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนการช่างสตรีโรตติเวช เมื่อ พ.ศ. 2485

3. โรงเรียนเสาวภา ได้เปิดสอนแผนกการช่างสตรี ระดับอาชีวศึกษาตอนต้น และอาชีวศึกษาตอนปลาย ตั้งแต่พ.ศ. 2486 โรงเรียนแห่งนี้สอนวิชาอาชีพด้านการช่างสตรี คือ การตัดและเย็บเสื้อผ้าสตรีและเสื้อผ้า การแต่งและสานหมวก (หจข., ศธ.0701.9 /193 "ขอให้พิจารณาช่วยเหลือนักเรียนที่สำเร็จวิชาชีพ")

4. โรงเรียนการช่างธนบุรี เดิมชื่อโรงเรียนช่างเย็บเสื้อผ้าวัดหงส์รัตนาราม โดยโอนมาจากโรงเรียนประชาบาลเมื่อ พ.ศ. 2481 และเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนการช่างสตรีวัดหงส์รัตนาราม เมื่อพ.ศ. 2498 เปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนการช่างสตรีธนบุรี ("ประวัติการอาชีวศึกษาคหกรรม" ในงานอาชีวศึกษาของกรมอาชีวศึกษา : 48-51)

สำหรับการจัดอาชีวศึกษาในส่วนภูมิภาค รัฐบาลมุ่งที่จะจัดให้มีการศึกษาอาชีพ ประเภทต่าง ๆ เป็นปีกแผ่นเหมาะสมกับท้องถิ่นตามลำดับความจำเป็น จะปรับปรุงและปฏิบัติงานให้เหมาะสมแก่ความต้องการของประเทศชาติโดยเฉพาะในขณะที่ยู่ในภาวะคับขัน ซึ่งรัฐบาลได้ใช้นโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยม ประชาชนทุกคนจะต้องพึ่งตนเอง โดยจะฝึกหัด และเพิ่มจำนวนช่างฝีมือประเภทต่าง ๆ ให้มีความรู้ความชำนาญในวิชาชีพที่จำเป็นให้เพียงพอและส่งเสริมให้ประกอบประดิษฐ์กรรมบางชนิดขึ้นได้เอง ให้สอดคล้องกับโครงการอุตสาหกรรมของรัฐบาลด้วย (หจข., [2] ศธ.0201.10/15 "คำแนะนำนโยบายของรัฐบาล พ.ศ. 2475-2490") กระทรวงธรรมการได้ขยายโรงเรียนอาชีวศึกษาออกไปทั่วทุกจังหวัด โรงเรียนอาชีวศึกษาสำหรับชายก็มีโรงเรียนช่างไม้และโรงเรียนช่างตัดผม โรงเรียนอาชีวศึกษาสำหรับนักเรียนหญิงได้แก่ โรงเรียนช่างทอและโรงเรียนช่างเย็บเสื้อผ้า อาทิในปีพ.ศ. 2484 ได้จัดตั้งโรงเรียนช่างทอผ้าขึ้นที่อำเภอกาฬสินธุ์ จังหวัดมหาสารคาม และโรงเรียนช่างเย็บเสื้อผ้าที่จังหวัดลพบุรีและสิงห์บุรี

หลักสูตรของโรงเรียนช่างทอผ้าเป็นหลักสูตร 2 ปี รับผู้จบประถมศึกษาปีที่ 4 ส่วนช่างเย็บผ้าหลักสูตร 3 ปี ผู้ที่สำเร็จหลักสูตรช่างเย็บผ้ามีโอกาสในการทำงานดีกว่าทางราชการรับไปเป็นครู ส่วนพวกทอผ้าไม่มีครูรับไปเป็นครู เพราะไม่มีวิชาที่สอนในโรงเรียนประถมศึกษาจะประกอบอาชีพส่วนตัวในด้านนี้ทำไม่ได้ เพราะไม่มีทุนสร้างเครื่องมือเด็กที่จบช่างทอผ้า หลักสูตร 2 ปี จึงไม่สามารถประกอบอาชีพส่วนตัวได้ ความนิยมจึงค่อย ๆ ลดลง

นอกจากนี้แล้วโรงเรียนสตรีในกรุงเทพฯ ส่วนใหญ่ ได้ดำเนินการขยายสนับสนุน การสร้างชาติของจอมพล ป.พิบูลสงคราม อย่างเด่นชัด อาทิ การจัดการเรียน การสอนของโรงเรียนราชินี ได้พยายามปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาลอย่างสม่ำเสมอ กล่าวคือโรงเรียนได้สอนให้นักเรียนปลูกผักสวนครัวและเลี้ยงสัตว์โดยให้นักเรียนทุกชั้นทุก แผนกได้ลงมือกระทำ ทั้งยังจัดตั้งแผนกวิสามัญการเรือนขึ้นในพ.ศ.2481 เพื่อสนับสนุน นโยบายการเตรียมการเป็นมารดาที่ดีของจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยรับนักเรียนที่จบชั้น มัธยม 6 และมีนิสัยชอบทางการช่างการเรือน มีหลักสูตร 3 ปี การก่อตั้งแผนกนี้ได้ กำหนดความมุ่งหมายไว้ว่า "จะอบรมให้เป็นกุลสตรีที่มีความรู้ในการครองเรือนดีขั้น ทั้ง ฝึกฝนให้เชี่ยวชาญในการช่างต่าง ๆ" วิชาที่สอนจะสอนทั้งวิชาหนังสือและวิชาเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ ควบคู่ไปกับวิชาการช่างการเรือน แต่เน้นที่วิชาการช่าง การเรือน ซึ่งวิชาที่จัดสอนพอจะ กล่าวโดยย่อได้ดังนี้ ภาษาไทย เลข ศิลปกรรม การครองเรือน กฎหมายสำหรับสตรี การทำดอกไม้สดดอกไม้แห้ง น้าอบไทย การเย็บปักถักร้อย และการประกอบอาหารคาว หวานทั้งอาหารไทย อาหารฝรั่ง รวมทั้งวิธีการถนอมอาหารด้วย

นับได้ว่าโรงเรียนราชินีแผนกวิสามัญการเรือน เป็นโรงเรียนราษฎร์สตรีแห่งแรก ที่จัดตั้งแผนกวิชาชีพขึ้นในช่วงนี้ และนับว่าโรงเรียนราชินีมีส่วนในการบุกเบิกวิชาการเรือน (ยุพาทรณ์ แจ่มเจนกิจ, 2530 : 105-106) นอกจากนี้ยังมีโรงเรียนราษฎร์สตรีอีก แห่งหนึ่ง คือ โรงเรียนพระศรีอนุสรณ์ จัดตั้งขึ้นโดยหม่อมเจ้าหญิงสุขศรีสมร เกษมศรี และหม่อมเจ้าพูนศรีเกษม เกษมศรี (เปิดทำการสอนครั้งแรกในวันที่ 1 กันยายน 2475) ได้ขยายหลักสูตรจัดตั้งแผนกการเรือน การช่าง และการครัวขึ้นในปี 2481 โรงเรียนเปิด สอนแผนกนี้ตามนโยบายรัฐบาล แต่มิได้มุ่งเน้นผลิตนักเรียนไปประกอบอาชีพดังกล่าว โรงเรียนพระศรีอนุสรณ์ขณะนั้นเน้นนโยบายเน้นในด้านความรู้ทางวิชาการควบคู่ไปกับการฝึกหัด อบรมสตรีให้เฟียบพร้อมด้วยคุณสมบัติแห่งการเป็นแม่บ้านแม่เรือนที่ดี วิชาที่สอนได้แก่ วิชาตัดเย็บเสื้อผ้า วิชาเกี่ยวกับอาหาร การบริหารทารก การพยาบาลผู้ป่วย การจัดบ้าน กฎหมาย การบัญชีที่แม่บ้านควรรู้ นอกจากนี้โรงเรียนยังเปิดร้าน "สุรัสวดี" ที่ถนนเจริญกรุง เป็นร้านอาหารและตัดเสื้อผ้า เพื่อให้ให้นักเรียนการเรือนได้ใช้ เป็นสถานที่ฝึกหัด และเรียนใน ภาคปฏิบัติ กล่าวได้ว่าเป็นแนวคิดริเริ่มการศึกษาที่นับว่าแปลกใหม่ก้าวหน้าทันสมัย และเป็น การบุกเบิกการสอนวิชาทำอาหารขึ้นเป็นครั้งแรกของเมืองไทยด้วย (โรงเรียนพระศรี

อนุสรณ์, 2535 : 51) ภายหลังเมื่อภารกิจของโรงเรียนมากขึ้นทำให้ขาดผู้ดำเนินงาน
ร้านสุรสีงจึงต้องเลิกกิจการ

ตาราง 1 แสดงจำนวนนักเรียนชายสตรีโรงเรียนราษฎร์ประเภทอาชีวศึกษา รวม 70 จังหวัด

ประเภท	ชาย	หญิง
การเรือน	-	70
เย็บปักถักร้อย, การช่างสตรี	-	472.
ฝึกหัดนางพยาบาล	-	35
ทอผ้า	-	8
ตัดเสื้อผ้าตุ๊กตา	-	33

(ตารางจัดทำโดยผู้เขียน)

ที่มา : กค.0301.1.38F/13 "สถิติการศึกษา พ.ศ.2482)

จากตารางถ้าพิจารณาถึงผู้เรียนวิชาการช่างสตรีในโรงเรียนประกอบกันไปด้วย
เราจะมองเห็นได้ชัดว่าวิชานี้เป็นวิชาของสตรี ในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาชั้นดู
เหมือนจะไม่มีเด็กชายเข้าเรียนวิชานี้ ส่วนในระดับอาชีวศึกษารากฐานไม่มีเด็กชายสมัคร
เรียนเลย ผู้ชายที่ใช้วิชาการช่างสตรีสำหรับประกอบอาชีพเป็นการค้า นั้น คงจะไปเรียน
จากผู้เชี่ยวชาญตัวต่อตัวหรือเรียนจากครอบครัวมากกว่า กล่าวได้ว่าวิชาการช่างสตรีเป็น
วิชาของผู้หญิงและเป็นวิชาที่ผู้หญิงใช้ในการครองเรือน

หากพิจารณาจำนวนชายสตรีโรงเรียนราษฎร์ประเภทอาชีวศึกษารวมทั้งประเทศ
70 จังหวัดในปีพ.ศ.2482 จะพบว่าแผนกชวเลข-พิมพ์ดีด การบัญชี ภาษาอังกฤษ มีทั้งนักเรียน
ชายและสตรี แต่อย่างไรก็ตามจำนวนนักเรียนสตรียังมีจำนวนที่น้อยกว่าชาย กล่าวคือชวเลข-พิมพ์ดีด
เป็นชายร้อยละ 18.84 ในขณะที่เป็นสตรีเพียงร้อยละ 6.23 การบัญชี ภาษาอังกฤษ เป็นชาย
ร้อยละ 20.71 เป็นสตรีเพียงร้อยละ 1.74 สำหรับการค้าไม่ปรากฏว่ามีนักเรียนสตรีสมัคร
เข้าเรียนแต่ประการใด ในขณะที่สาขาประเภทการเรือน ได้แก่ การเรือน, เย็บปักถักร้อย
-การช่างสตรี, ฝึกหัดนางพยาบาล, ทอผ้า, ตัดเสื้อผ้าตุ๊กตา จะไม่มีนักเรียนชายเรียนเลย

ตาราง 2 สถิติจำนวนโรงเรียนแยกตามประเภทวิชาที่สอน แยกเป็นรายปี พ.ศ.2482-2494

โรงเรียน	ปีพ.ศ.												
	2482	2483	2484	2485	2486	2487	2488	2489	2490	2491	2492	2493	2494
ฝึกหัดครู	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1
การเรียน	3	1	1	-----สอนในโรงเรียนฝึกหัดครู-----									
เกษตรกรรม	22	19	17	16	16	16	16	16	16	16	16	17	15
ช่างสตรี	21	27	25	25	26	26	26	26	30	58	62	64	66
พาณิชย์การ	4	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
ภาษาต่างประเทศ	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
ช่างกล	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
ช่างก่อสร้าง	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
ช่างตัดเสื้อ	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
เพาะช่าง	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
ช่างไม้/การช่าง	67	67	72	72	74	71	71	71	66	71	67	66	68
ช่างทอผ้า	30	19	22	22	24	20	18	18	18	4	4	2	2
ช่างปั้น	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	1	1
ช่างต่อเรือ	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
ช่างเย็บหนัง	1	1	1	1	3	3	4	4	2	2	2	2	2
ช่างตัดผม	-	-	-	3	3	3	10	10	10	10	25	25	22
ช่างทอผ้า	1	1	1	1	1	1	1	1	1	-----ยุบเลิก-----			
ช่างเย็บเสื้อผ้า	-	12	18	18	19	17	21	21	21	สอนในโรงเรียน การช่างสตรี			
ช่างปูน	1	1	1	1	-----สอนในโรงเรียนช่างไม้และการช่าง-----								
ช่างพิมพ์	1	1	1	1	-----ยุบเลิก-----								

ตาราง (ต่อ)

ปีพ.ศ.	2482	2483	2484	2485	2486	2487	2488	2489	2490	2491	2492	2493	2494
โรงเรียน													
ช่างเหล็ก	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	-สอนใน ร.ร. ช่างโลหะ--		
ช่างโลหะ	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	1	1
รวม	165	162	174	174	179	170	180	180	176	172	186	186	185

ที่มา : แดลงข่าวอาชีวศึกษา ฉบับพิเศษ : 11-16 18 สิงหาคม 2499

1. ปัญหาเรื่องสหศึกษา

สำหรับแนวคิดเรื่องการจัดการศึกษาของไทยนั้น ผู้ทางการศึกษาของไทยก็ได้เห็นถึงปัญหาแล้ว นับแต่สมัยปฏิรูปประเทศตั้งแต่เริ่มมีการจัดการศึกษาอย่างเป็นทางการ ปัญหาที่มีการถกเถียงกันมาก

ประการแรกคือ ปัญหาสังคม สังคมไทยสมัยนั้นกลัวการเสื่อมเสียชื่อเสียงทางความสัมพันธ์ระหว่างเพศมากที่สุด ทั้งข้าราชการผู้ใหญ่ในกระทรวงธรรมการและผู้บริหารของนักเรียนสตรีต่างก็ไม่เห็นด้วย เพราะเกรงว่า เมื่อเด็กอยู่ในวัยเริ่มเป็นหนุ่มเป็นสาวอาจเกิดความเสื่อมเสียทางเพศได้หากให้เรียนร่วมกัน

ประการที่สอง ปัญหาด้านนโยบายการศึกษา ได้กล่าวแล้วว่าในนโยบายการจัดการศึกษาของสตรี รัฐบาลพยายามจัดรูปแบบการศึกษาสตรีในลักษณะที่มุ่งผลิตแม่บ้านที่มีคุณภาพ (สุวดี ชนประสิทธิ์พัฒนา, 2534 : 23) การจัดหลักสูตรการศึกษาของสตรีจึงมีความแตกต่างจากชาย เน้นการทำอาหาร การเย็บปักถักร้อย การดูแลบ้านเรือน เป็นต้น ดังนั้นรัฐจึงเกรงว่าถ้าให้นักเรียนชายและสตรีเรียนรวมกันจะเกิดปัญหาทางด้านวิชาชีพ

ปัญหาเรื่องสหศึกษายังคงมีต่อเนื่องมาจนถึงการจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษา เมื่อมีการสถาปนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้น สตรีไม่มีสิทธิเข้าศึกษา จนถึง พ.ศ. 2470

หม่อมเจ้าพูนศรีเกษม เกษมศรี คณบดีคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จึงทรงเปิดโอกาสให้สตรีเข้าศึกษาในชั้นเตรียมแพทย์ 7 คน โดยมีเสียงคัดค้านจากรอบด้านว่าจะเกิดความเสียหายขึ้น ผู้ทรงริเริ่มตระหนักถึงปัญหานี้ ถึงกับทรงให้พระชายาของพระองค์ไปเข้าเฝ้าสั่งเกิดการณอยู่ด้วย ต่อมาการรับนิสิตหญิงได้ขยายไปยังสาขาวิชาอักษรศาสตร์ซึ่งเปิดสอนใน พ.ศ. 2471 กระนั้นก็ตามบิดามารดามักจะไม่ให้บุตรหญิงมาเรียนในมหาวิทยาลัย เพราะนอกจากจะไม่เห็นความจำเป็นแล้ว ยังรังเกียจการที่หญิงสาวชายหนุ่มจะเรียนรวมกันแบบสหศึกษา (สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา, 2527 : 21)

จนเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ได้มีการจัดตั้งสภาการศึกษาเพื่อจัดวางวิธีการและร่างแผนการศึกษา โดยสภาผู้แทนราษฎรได้อนุมัติให้ประกาศใช้แผนการศึกษา พ.ศ. 2475 และแผนการศึกษา พ.ศ. 2479 ในแผนการศึกษาดังกล่าวกำหนดให้สตรีเรียนวิชาที่แตกต่างจากชายในบางส่วนตามลักษณะธรรมชาติของสตรี ทั้งนี้เพราะความคาดหวังต่อผู้ชายในสังคมไทย คือผู้หาเลี้ยงครอบครัว ด้วยเหตุตั้งนั้นการจัดการศึกษาสำหรับนักเรียนชายจึงมุ่งเน้นในเรื่องการประกอบอาชีพ ในขณะที่ผู้นำและปัญญาชนของรัฐมีนโยบายจัดการศึกษาสำหรับนักเรียนสตรี มุ่งเน้นในเรื่องการครองเรือนเนื่องจากสตรีจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเป็นแม่บ้านแม่เรือนที่ดีและอบรมบุตร ธิดาให้เป็นพลเมืองดี สตรีจึงจำเป็นต้องได้รับการศึกษาเพื่อให้มีความรู้ แต่การจะจัดตั้งสถานศึกษาชั้นสูงเฉพาะสตรีก็เป็นไปไม่ได้ ทั้งนี้เนื่องจากปัญหาด้านงบประมาณ และการให้ความสำคัญต่อการขยายโอกาสทางการศึกษาให้กับเด็กชายมากกว่าเด็กหญิง ดังปรากฏในผลของการสำรวจสำมะโนครัว พุทธศักราช 2480 ระบุว่าจำนวนผู้จบชั้นประถมศึกษาสามัญเป็นชาย 804,434 คน เป็นสตรี 338,467 คน จบชั้นมัธยม เป็นชาย 10,489 คน ในขณะที่เป็นสตรีเพียง 2,029 คน โดยเฉพาะในระดับชั้นอุดมศึกษา เป็นชายถึง 4,648 คน เป็นสตรีมีจำนวนเพียง 429 คน ("ผลของการสำรวจสำมะโนครัว พุทธศักราช 2480, 2483 : 393)

สำหรับแนวคิดเรื่องการจัดการศึกษาของไทยในยุคนั้น เนื่องจากปัญหาด้านงบประมาณและไม่มีครูเพียงพอ ในระดับประถมศึกษา กระทรวงธรรมการเห็นควรวางเรียนรวมกัน พร้อมทั้งเขยิบอายุเกณฑ์เด็กที่อยู่ในเขตบังคับตามพระราชบัญญัติประถมศึกษาเป็นเกณฑ์เด็กอายุ 8 ปีบริบูรณ์บ้าง 9 ปีบริบูรณ์บ้าง 10 ปีบริบูรณ์บ้าง ตามแต่ทุนของท้องถิ่นที่จะได้รับอุดหนุนยกเว้นเฉพาะท้องที่บริเวณ 7 หัวเมืองทางปักษ์ใต้เท่านั้น เพราะเกี่ยวกับ

การอยากทำให้เด็กหญิงเรียนให้สำเร็จประถม 4 เสียแต่ยังไม่สาว ซึ่งเป็นการไม่เหมาะสมทางศาสนาอิสลามที่จะให้เด็กในวัยสาวเรียนปนกับเด็กชายและครูผู้ชาย นอกจากนั้นกระทรวงธรรมการยังมีข้อกำหนดว่า "เด็กหญิงเมื่อโรงเรียนเห็นว่าเป็นสาวใหญ่มักจะให้ออกจากโรงเรียนเสีย (หจข., [2] ศธ.1/311 "กรมศึกษาธิการตอบสถิติและรายงานการศึกษาประจำ พ.ศ.2476...) ในระดับมัธยมศึกษาผู้แทนและนักการศึกษาของไทยต่างมีความเห็นว่าควรจัดแยกการศึกษาระหว่างเด็กหญิงและเด็กชายทั้งนี้เนื่องจากแผนการเรียนการสอนไม่เท่ากัน พร้อมกันนั้นได้มีนโยบายให้แยกประเภทครูสตรีและครูชายให้สอนตามโรงเรียนประเภทเดียวกับเพศของตน อาทิการกำหนดให้โรงเรียนหญิงมีครูใหญ่เป็นผู้หญิง ดังปรากฏในกระทู้ของนายสว่าง สนิทพันธุ์ เรื่องโรงเรียนสตรีประจำจังหวัดสุพรรณบุรี ความตอนหนึ่งว่า "...อนึ่ง ครูใหญ่โรงเรียนนี้เป็นชาย เพื่อสะดวกในการปกครองและแนบเนียนเหมาะแก่หน้าที่ หากจะสับเปลี่ยนให้เป็นครูสตรีจะได้หรือไม่เพราะเหตุใด" ตั้งนั้นในปี พ.ศ.2480 หลวงโกวิทอภัยวงศ์ รัฐมนตรีกระทรวงธรรมการขณะนั้น ได้ดำเนินการปรับปรุงด้วยการเปิดโอกาสให้สตรีเข้าสมัครสอบบรรจุในตำแหน่งครู ป.ม. พร้อมทั้งกระทรวงธรรมการได้พยายามเปลี่ยนแปลงโรงเรียนสตรีที่มีครูใหญ่เป็นชายให้เป็นสตรีเสมอมา (รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรสมัยที่ 2 ชุด 2 สามีญ พ.ศ.2480 เล่ม 3)

อาจกล่าวได้ว่า นักการศึกษาของไทยส่วนหนึ่งรวมทั้งปัญญาชนในขณะนั้นต่างคาดหวังบทบาทของครูผู้สอนที่เป็นสตรี ต่อผู้เรียนที่เป็นสตรีสามารถช่วยให้นักเรียนสตรีเกิดการ เรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาเพื่อมุ่งผลิตแม่บ้านที่ดีได้

ดังนั้น รัฐบาลของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้เล็งเห็นปัญหาสำคัญของเรื่องนี้ แต่เนื่องจากสังคมยุคนั้นคาดหวังให้สตรีมีคุณสมบัติของการเป็นแม่บ้านแม่เรือนที่ดี รู้จักการบำรุงรักษาทารก และอบรมบุตรธิดาให้เป็นพลเมืองดี เป็นกำลังของชาติไปสู่ความเป็นมหาอำนาจรัฐและปัญญาชนหลายฝ่ายเห็นควรส่งเสริมการศึกษาสำหรับสตรีที่แยกเฉพาะออกไป เพื่อฝึกฝนให้เด็กหญิงมีคุณสมบัติที่จะสามารถตอบสนองความคาดหวังดังกล่าว ส่วนการที่จะให้สตรีเข้ารับการศึกษาระดับสูงร่วมกับผู้ชายสภาสังคมไทยก็ยังไม่ยอมรับและมีปัญหาเรื่องการจัดหลักสูตรสำหรับสตรี ในที่สุดรัฐบาลจึงสรุปว่ามีวิธีการจัดเช่นนี้ กล่าวคือ มีนโยบายจัดตั้งโรงเรียนสตรีประจำจังหวัดขึ้นทั่วประเทศ อาทิในปี พ.ศ.2484 กระทรวง

กรรมการได้เปิดโรงเรียนสตรีประจำจังหวัดขึ้นใหม่ 2 แห่ง คือจังหวัดสิงห์บุรี และจังหวัดสตูล ซึ่งแต่เดิมจังหวัดทั้งสองได้จัดการศึกษาแบบสหศึกษามาก่อน โดยให้นักเรียนชายและอาจารย์เรียนรวมกันในโรงเรียนประจำจังหวัด แต่โดยที่กระทรวงธรรมการมีนโยบายที่จะบำรุงบรรดาสตรีในท้องถิ่นให้เป็นมารดาที่ดีต่อไปภายหน้าจึงเห็นสมควรที่จะปรับปรุงการศึกษาน 2 จังหวัดนี้ ให้เป็นการเหมาะสมยิ่งขึ้นจึงได้จัดตั้งโรงเรียนสตรีประจำจังหวัดขึ้นเป็นเอกเทศ เพื่อดำเนินการศึกษาสำหรับกุลธิดาโดยเฉพาะดังกล่าวแล้ว (จะเปิดโรงเรียนสตรีประจำจังหวัดขึ้นอีก 2 แห่ง, 2484 : 1020)

กระทรวงธรรมการ ยังได้วางระเบียบเกี่ยวกับการแยกนักเรียนชายและสตรีระดับมัธยมโดยเฉพาะในส่วนภูมิภาค โดยกำหนดให้ทุกที่ตั้งจังหวัดที่มีโรงเรียนของรัฐบาลตั้งอยู่และ เปิดสอนถึงมัธยมปีที่ 6 ให้มีโรงเรียนของรัฐบาลชายหนึ่งโรงเรียน สตรีหนึ่งโรงเรียน และกำหนดให้ครูใหญ่หรือครูในส่วนภูมิภาคเป็นชายหรือสตรีตามประเภทโรงเรียน โดยให้ครูชายทำการสอนเฉพาะนักเรียนชาย และให้ครูสตรีทำการสอนเฉพาะนักเรียนหญิง

ในส่วนของการจัดตั้งโรงเรียนอาชีวศึกษาในส่วนภูมิภาค กระทรวงธรรมการได้วางหลักเกณฑ์สำหรับจังหวัดที่ควรจัดตั้งโรงเรียนอาชีพชายหรือโรงเรียนอาชีพสตรีก็ตาม ขอให้เลือกประเภทอาชีพสำหรับชายแต่เพียงหนึ่งประเภท และสำหรับสตรีอีกหนึ่งประเภท โรงเรียนดังกล่าวไม่ควรตั้งใกล้กัน ปรากฏว่า ในปีพ.ศ. 2481 จังหวัดอุทัยธานี ได้ดำเนินการตามนโยบายของรัฐ จัดตั้งโรงเรียนประถมอาชีพ แบ่งประเภทวิชาคือ โรงเรียนประถมอาชีพช่างไม้สำหรับชาย กับโรงเรียนอาชีพวิชาช่างทอผ้าสำหรับสตรี (หจข, มท. 2.2/153 "แนวความคิดบำรุงท้องถิ่นจังหวัดอุทัย พ.ศ. 2484)

ดังนั้น จะได้ว่า สภาพสังคมไทยในยุคสร้างชาตินั้น ยังไม่ยอมรับและให้ความสำคัญต่อการศึกษาของสตรีเท่าที่ควร เด็กหญิงและเด็กชายไม่อาจจะอยู่ในเมืองและชนบท ยังคงได้รับการศึกษาที่ไม่เท่าเทียมกัน หลักสูตรในการเรียนในทุกระดับการศึกษาและในทุกวิชายังคงถูกกำหนดและถูกแนะนำแนวการเรียนให้เลือกเรียนวิชาชีพโดยเฉพาะโดยให้เหตุผลที่ว่าเขาเป็นผู้ชายหรือสตรี หากพิจารณาการขยายตัวระหว่างโรงเรียนสำหรับนักเรียนชาย และโรงเรียนสำหรับนักเรียนสตรียังคงพบว่า รัฐบาลมุ่งให้ความสำคัญต่อการขยายตัวของโรงเรียนสำหรับนักเรียนชายมากกว่าดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

2. การศึกษาชั้นอุดมศึกษาของสตรีไทย

แม้ผู้นำทางการศึกษาจะให้ความสำคัญต่อการศึกษาระดับอุดมศึกษาของสตรี และระบบการศึกษาสมัยใหม่จะทำให้สตรีก้าวเข้ามามีส่วนร่วมทางสังคมมากขึ้น หากแต่เงื่อนไขบางประการก็มีผลให้สตรียังไม่ได้รับการส่งเสริมการศึกษาอย่างจริงจังเท่าที่ควร อาจพิจารณาได้จากจำนวนบัณฑิตของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2481-2487 (ดูตารางข้างล่าง) พบว่ามีจำนวนบัณฑิตชายถึง 64.08 เปอร์เซ็นต์ ส่วนจำนวนบัณฑิตสตรีมีเพียง 35.92 เปอร์เซ็นต์ ทั้งนี้เนื่องจากค่านิยมในสังคมที่ยอมรับให้ชายมีฐานะและสิทธิเหนือกว่าสตรี ขนบธรรมเนียมและประเพณีทางสังคมเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้โอกาสทางการศึกษาของสตรีมีน้อยกว่าชาย ทั้งนี้เพราะยังยึดติดอยู่กับบทบาทของการเป็นแม่บ้านแม่เรือนอย่างเดียว

ตารางที่ 3 จำนวนบัณฑิตของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2481-2487

คณะ	ชาย		หญิง	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
วิทยาศาสตร์	44	4.38	35	3.48
วิศวกรรมศาสตร์	369	100	-	-
อักษรศาสตร์	58	5.77	229	22.79
แพทยศาสตร์	86	8.56	11	1.09
สัตวแพทย์	20	100	-	-
พาณิชย์-บัญชี	32	3.18	86	8.56
สถาปัตยกรรมศาสตร์	35	100	-	-
รวม	644	64.08	361	35.92

(ตารางจัดทำโดยผู้เขียน) ที่มา : นิสิต ชูโต และคณะ, 2535

ทางการจัดการหลักสูตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2486 ได้มีพระราชบัญญัติแบ่งคณะต่าง ๆ เป็น 5 คณะด้วยกันคือ คณะวิศวกรรมศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ และคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี นอกจากนี้จะจัดการศึกษาในภาคปกติแล้ว จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยยังได้จัดการศึกษาแผนกกลางคืนขึ้นอีก 5 สาขา โดยแบ่งสาขาการช่าง 4 สาขา นอกจากนี้ยังสอนเกี่ยวกับภาษาต่างประเทศ 5 สาขา คือ สาขาวิชาคณิตศาสตร์ ฟิสิกส์ เคมี ชีววิทยา และการหนังสือพิมพ์ การศึกษามหาวิทยาลัยกลางคืนนี้จะรับสมัครจากผู้ที่ยังชั้นมัธยมปีที่ 6 ยกเว้นผู้สมัครเรียนที่เป็นสตรีจะได้เรียนในด้านภาษาต่างประเทศ คณิตศาสตร์ ฟิสิกส์ เคมี ชีววิทยา และการหนังสือพิมพ์ (นันทิรา ขำภิบาล, 2530 : 136)

ในงานวิจัยของนิสา ชูโต และคณะ พบว่า จำนวนบัณฑิตตั้งแต่ปีพ.ศ. 2471 ถึง พ.ศ. 2487 มีความแตกต่างระหว่างปีที่สำเร็จการศึกษาและจำนวนบัณฑิตชายกับบัณฑิตสตรี โดยในปีพ.ศ. 2471 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมีบัณฑิตชายกลุ่มแรกจบจากคณะแพทยศาสตร์ จำนวน 13 คน และในปีพ.ศ. 2475 มีบัณฑิตสตรีกลุ่มแรกของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและของประเทศไทยจำนวน 3 คน จบจากคณะแพทยศาสตร์ อีก 2 ปีต่อมา ในปีพ.ศ. 2478 มีบัณฑิตจบจากคณะวิทยาศาสตร์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ และคณะอักษรศาสตร์ จำนวน 7, 38 และ 33 คน ตามลำดับ ในจำนวนนี้เป็นบัณฑิตสตรีจากคณะอักษรศาสตร์ จำนวน 12 คน ในปีต่อมา ก็มีบัณฑิตสตรีรุ่นแรกจบจากคณะวิทยาศาสตร์จำนวน 1 คน คือ นางสาวสกุลตลา พิลาสนันท์ (โพธิ์ประสาธ) ในปี พ.ศ. 2484 มีบัณฑิตกลุ่มแรกจบจากคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชีจำนวน 15 คน ในจำนวนนี้เป็นสตรี 7 คนนอกจากความแตกต่างระหว่างมีการศึกษาแล้ว ยังมีความแตกต่างทางด้านความนิยมในการเลือกอาชีพ กล่าวคือ ชายจะเลือกอาชีพทางวิศวกรรม แพทย์ สถาปัตยกรรม สัตวแพทย์ เป็นต้น ในขณะที่สตรีจะเลือกอาชีพเกี่ยวกับอักษรศาสตร์และพาณิชยศาสตร์และการบัญชี การที่สตรีเลือกเรียนใน 2 คณะนี้ เนื่องมาจากสตรีที่จบจากคณะอักษรศาสตร์สามารถออกไปประกอบอาชีพเป็นครูได้ ส่วนการที่สตรีส่วนหนึ่งได้หันมาให้ความสนใจเรียนทางด้านพาณิชยศาสตร์และการบัญชีมากขึ้น คาดว่าคงจะเพื่อช่วยในกิจการระดับครอบครัวมากกว่าต้องการออกไปประกอบอาชีพนอกบ้าน ส่วนอาชีพเกี่ยวกับแพทย์ปรากฏว่ามีบัณฑิตสตรีที่จบในช่วงปี พ.ศ. 2481-2487 เพียงร้อยละ 1.09 เมื่อเทียบกับบัณฑิตชาย (นิสา ชูโต และคณะ, 2535)

อาจกล่าวได้ว่า แม้ว่าการจัดการศึกษาสำหรับสตรีในระดับอุดมศึกษาจะขยายตัวขึ้น แต่ขณะเดียวกันสังคมก็เปิดโอกาสให้สตรีได้ศึกษาเพียงแค่ว่าได้ประกาศนียบัตรครู วิชาที่สตรีไทยเรียนก็มีแต่ครูและพยาบาลเท่านั้น เพราะสมัยนั้นสตรียังมิได้รับสิทธิให้รับราชการตามกรมกองอื่น ๆ ได้ ดังปรากฏในคำสัมภาษณ์ของกลุ่มตัวอย่างบัณฑิตแพทย์สตรีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยถึงอุปสรรคในการประกอบอาชีพของเธอว่า "เธอมีความรู้ลึกซึ้งหวังอยู่บ้างเมื่อเริ่มทำงาน เพราะเมื่อศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัย และที่โรงพยาบาลศิริราช ซึ่งขณะนั้นเป็นโรงพยาบาลที่เป็นแหล่งฝึกนักเรียนแพทย์โดยตรงแห่งเดียว ที่ประกอบด้วยอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิและห้องต่าง ๆ สมบูรณ์แบบกว่าที่อื่น ๆ เธอมิได้รับคัดเลือกให้เป็นแพทย์ประจำบ้านที่โรงพยาบาลศิริราช เนื่องจากอาจารย์หัวหน้าแผนกสูติกรรมไม่ยอมรับแพทย์สตรีเข้าทำงาน เพราะคิดว่าสตรีคงทำงานไม่เข้มแข็งเหมือนผู้ชาย..." (เฟื่องอ้าง : 162)

นอกจากนี้ในหนังสือของกระทรวงการสาธารณสุขถึงอธิการบดีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยบรรยายถึงเรื่องการรับนิสิตเตรียมแพทยศาสตร์ที่จะไปศึกษาวิชาแพทยศาสตร์ต่อยังกรมมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ กระทรวงการสาธารณสุข กำหนดเกณฑ์การรับนิสิตหญิงเข้าเรียนแพทย์ไว้ว่า "...ถ้ากรมมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ยังจัดขยายสถานที่สอนไม่ได้ ก็ต้องสอบคัดเลือกนิสิตเตรียมแพทย์ที่สำเร็จจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเข้าเรียนแพทยศาสตร์ปีที่ 1 ได้ปีละ 100 คน หรือจะมากกว่าเล็กน้อย แต่ไม่เกิน 120 คน และในจำนวนนี้จะต้องเป็นนิสิตหญิงไม่เกิน 20 คน..." นอกจากนี้จากจำนวนนิสิตเตรียมแพทยศาสตร์ที่กำหนดจะสำเร็จจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมีดังนี้คือ

พ.ศ.2486 มีชาย 90 คน หญิง 55 คน รวม 145 คน

พ.ศ.2487 มีชาย 93 คน หญิง 69 คน รวม 162 คน

พ.ศ.2488 มีชาย 110 คน หญิง 74 คน รวม 184 คน

พ.ศ.2489 มีชาย 174 คน หญิง 116 คน รวม 290 คน

(หจข., [2] สร.0201.24.9/2 "การรอนนิสิตเตรียมแพทยศาสตร์จุฬาฯ ไปศึกษาต่อที่กรมมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ฯ และการรอนร้งเรียนแพทย์ที่โรงพยาบาลอานันทมหิดล 18 เมษายน - 9 สิงหาคม 2486")

จะเห็นได้ว่าจำนวนสตรีที่จบการศึกษาชั้นเตรียมแพทย์มีสูง ในขณะที่โอกาสศึกษาระดับปริญญาแพทยศาสตรบัณฑิตมีน้อยตามนโยบายของรัฐบาลการที่สตรีศึกษาชั้นเตรียม

แพทย์ทั้งที่ ทราบว่าโอกาสที่จะศึกษาจนจบมีน้อย อาจกล่าวได้ว่าสตรีถูกคาดหวังให้มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องสุขภาพในระดับที่สูงขึ้น

ในด้านสตรีที่จะเข้ารับการศึกษาภาคทฤษฎีในมธก. แม้ว่าลักษณะของความเป็น "ตลาดวิชา" ที่มธก พยายามเปิดกว้างและรับนักศึกษาโดยทั่วไปนี้ ได้มีบทบาทในการเปิดโอกาสให้สตรีมีสิทธิได้เรียนวิชาทฤษฎีเช่นเดียวกับชาย แต่อย่างไรก็ตามเรื่องเกี่ยวกับการศึกษาวิชาทฤษฎีของสตรีในประเทศไทยยังจัดได้ว่าเป็นของใหม่ในสังคมไทย มีข้อสังเกตอย่างหนึ่งคือ จากสถาบันการศึกษาทางทฤษฎีของกระทรวงยุติธรรม ตั้งแต่พ.ศ. 2440-2476 เป็นเวลา 36 ปี มีผู้หญิงสำเร็จการศึกษาเพียง 2 คนเท่านั้น

เนื่องจากค่านิยมทางการศึกษาของผู้หญิงในยุคนั้นมีจุดมุ่งหมายที่จะฝึกหัดวิชาชีพต่าง ๆ ที่จะต้องรู้และปฏิบัติเพื่อเป็นมารยาทที่ดีเท่านั้น การศึกษาวิชาทฤษฎีผู้ชายเท่านั้นที่สมควรจะเรียน ฉะนั้นถ้าจะให้สตรีเรียนเท่ากับเป็นการส่งเสริมให้เด็กหญิงเก่งกล้าปราดเปรียวจนเสียมารยาทของสตรีได้ ดังนั้นการเข้าเรียนวิชาทฤษฎีของสตรีจึงยังไม่ได้รับการสนับสนุนเท่าที่ควร ดังจะเห็นได้จากงานเขียนของคุณหญิงสุภัทรา สิงหลกะ (บุตรของมหาเสวกตรีพระยาราชนนตรี หรือสง่า สิงหลกะ และคุณหญิงปิ่น) อดีตนางพระกำนัลในรัชกาลที่ 6 ได้เล่าถึงปัญหาที่ประสบขณะที่จะเข้าศึกษาวิชาทฤษฎีในมธก. ที่สะท้อนให้เห็นทัศนคติต่อการเรียนทฤษฎีของสตรีในยุคประชาธิปไตย ไว้ดังนี้

สำหรับตัวข้าพเจ้า ขณะที่เริ่มเข้าเรียนทฤษฎี ในฐานะที่ข้าพเจ้าถูกแวดล้อมและอบรมด้วยจารีตประเพณี "แบบโบราณ" อย่างเคร่งครัด เจตนาที่จะเข้าเรียนทฤษฎีของข้าพเจ้าจึงจำต้องฝ่าอุปสรรค ข้อกีดทาน และการโจมตีอย่างรุนแรงจากบรรดาญาติมิตรที่เคารพของข้าพเจ้าในเวลานั้น ข้าพเจ้าหาได้ให้เหตุผลตอบข้อกีดทานที่ตักทมิไม่เห็นชอบด้วยกับการที่ผู้หญิงเรียนทฤษฎีแต่อย่างใดไม่ แต่ด้วยความมั่นใจว่า การเรียนทฤษฎีจะให้ผลดีแก่ข้าพเจ้าอย่างแน่นอน ฉะนั้นจึงไม่ยอมรอนอ่อนต่อข้อกีดทานและสมัครเข้าเรียนวิชาทฤษฎีจนได้ (สุภัทรา สิงหลกะ, 2525 : 34)

ตารางที่ 4 แสดงจำนวนผู้สำเร็จปริญญาตรี (ธ.บ.) จากมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง (พ.ศ.2481-2488)

ปีพ.ศ.	ผู้ที่สำเร็จการศึกษา	
	ชาย	หญิง
2481	159	4
2482	221	6
2483	76	1
2484	112	4
2485	180	1
2486	278	14
2487	264	10
2488	251	6
รวม	1541	46
ร้อยละ	97.10	2.90

ที่มา : แผนกทะเบียนและสถิติ กองกลางสำนักงานเลขาธิการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 อ่างาน บุญเย็น วอทอง, 2512

หากพิจารณาตารางที่ 4 แสดงจำนวนผู้สำเร็จปริญญาตรี (ธ.บ.) จากมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง (พ.ศ.2481-2488) พบว่า มีผู้สำเร็จ ธ.บ. รวมทั้งสิ้น 1587 คน เป็นชาย 1541 คน เป็นสตรี 168 คน (ทั้งนี้ไม่นับรวมประกาศนียบัตรและ

การพาณิชย์) กล่าวโดยย่อในช่วงระยะเวลาที่จอมพล ป.พิบูลสงครามเข้าดำรงตำแหน่ง นายกรัฐมนตรีนั้นโดยเฉลี่ยแล้วมี ธ.ป. (เศรษฐศาสตร์บัณฑิต) ส่วนใหญ่เป็นชาย มีที่เป็นสตรีจบบ้างบางปี 1-2 เพิ่มขึ้นและลดลงอย่างไม่สม่ำเสมอ จนกระทั่งช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง โดยเฉพาะในปี พ.ศ.2486 และ พ.ศ.2487 มีสตรีจบบ้างจำนวนไม่น้อยทีเดียวเมื่อเทียบกับระยะแรก ๆ ที่เปิดการสอนวิชากฎหมายขึ้นใน มธก. คือ 14 คน และ 10 คนตามลำดับ อย่างไรก็ตาม เมื่อเปรียบเทียบเป็นอัตราส่วนพบว่า มีผู้ชายสำเร็จปริญญาตรี (ธ.ป.) จาก มธก. ถึงร้อยละ 97.10 ในขณะที่สตรีมีเพียง ร้อยละ 2.90 เท่านั้นซึ่งอาจกล่าวได้ว่าการที่สตรีเข้าเรียนกฎหมายน้อยเป็นผลจากความคาดหวังของสังคมในยุคสร้างชาติที่ยังไม่สนับสนุนให้สตรีเข้าเรียนด้านกฎหมายเท่าที่ควร ทั้งนี้เพราะสังคมยังคงคาดหวังให้สตรีศึกษาแต่วิชาที่เกี่ยวกับหน้าที่ของสตรีโดยตรงเท่านั้น

นโยบายของรัฐบาลสมัยสร้างชาติเกี่ยวกับอาชีพของสตรี

ดังได้กล่าวแล้วในข้างต้น การดำเนินนโยบายสร้างชาติในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามเป็นผลให้สตรีถูกคาดหวังให้มีหน้าที่เป็นแม่ที่ดีและภรรยาที่ดี และมีความรู้ในเรื่องสุขภาพอนามัย การอบรมเลี้ยงดูบุตรให้เป็นพลเมืองที่ดีของชาติ โดยที่สมัยสร้างชาติของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจหลายประการมีผลให้สตรีไทยออกมามีบทบาททางเศรษฐกิจโดยเฉพาะสตรีไทยชั้นกลางได้แก่ อาชีพรับราชการ ดังนั้นรัฐบาลของจอมพล ป.พิบูลสงครามจึงได้หามาตรการต่างๆ มาเพื่อให้ผู้หญิงสามารถประสานความเป็นมารดาเป็นภรรยากับงานอาชีพเข้าด้วยกันได้อย่างดี มาตรการเหล่านั้นได้แก่ การแบ่งงานระหว่างหญิงกับชาย การคุ้มครองแรงงานสตรีในการเศรษฐกิจ ในฐานะที่เป็นหน้าที่ทางด้านสังคมที่จะขาดเสียมิได้หน้าที่หนึ่งของสตรี

1. การแบ่งงานระหว่างหญิงกับชาย

จากที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่สองว่า แนวความคิดเกี่ยวกับการแบ่งงานระหว่างเพศ ได้ปรากฏชัดเจนขึ้นในสมัยสร้างชาติ นายกรัฐมนตรีและปัญญาชนฝ่ายรัฐได้กำหนดบทบาทของบุรุษและสตรีไว้อย่างชัดเจน บุรุษก็มีหน้าที่ทำงานในอาชีพของตนอย่างขยันขันแข็งซึ่งทั้งยังมีภาระหน้าที่ในการป้องกันชาติให้พ้นจากการรุกรานของศัตรู ขณะเดียวกันหน้าที่ของสตรีก็คือ การทำหน้าที่ของตนในครัวเรือนให้ดีที่สุดทั้งในการเป็น เมีย แม่ และ

แม่เรือนรวมทั้งต้องท้าวหาฬี่มีความสดชื่นนามองตลอดจนต้องแต่งกายให้ถูกต้องตามวัฒนธรรม เพื่อให้บุรุษเกิดกำลังใจในการทำงานหนักเพื่อชาติ ทางด้านอาชีพของสตรี รัฐบาลได้สร้างกลไกในการแบ่งแยกอาชีพระหว่างชายกับสตรี และมีการจัดหาอาชีพที่เหมาะสมให้กับสตรีตามแนวความคิดของผู้เฒ่าและปัญญาชนฝ่ายรัฐในขณะนั้น

การดำเนินนโยบายแบ่งงานระหว่างหญิงกับชายของรัฐบาล ในขั้นแรก จอมพล ป.พิบูลสงครามได้มอบหมายให้สภาวัฒนธรรมหญิงพิจารณาจัดการออกกฎหมายแบ่งงานระหว่างหญิงกับชายให้เหมาะสมกับเพศ โดยที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีความเห็นว่าสตรีเป็นเพศอ่อนแอควรจะทำงานในร่มและเป็นงานเบาเป็นงานที่มีเกียรติและเหมาะสมกับเพศและงานที่สตรีทำนั้นจะต้องเป็นงานที่ไม่เป็นอันตรายสำหรับร่างกายของสตรี และไม่สามารถแทรกแซงกับการให้กำเนิดบุตรได้ ดังจะเห็นได้ในบทความของจอมพล ป.พิบูลสงคราม เรื่อง "สิบสองก้าวของหญิงไทย" ตอนหนึ่งว่า

ทางสภาวัฒนธรรมหญิงกำลังพิจารณาจะจัดการออกกฎหมายแบ่งงานระหว่างหญิงกับชายให้เหมาะสม เวลานี้ยังมีงานหลายอย่างที่ยังไม่ควนทำ เช่น งานทูปหิน ขุดดิน หาบน้ำ เบนดิน ซึ่งงานหนักเหล่านี้ควนชายจะทำ ไม่ใช่หญิง หรือเวลาหญิงมีครรภ์จวนคลอด ก็ไม่ควนให้หญิงทำงานหนัก ซึ่งจะเป็นการบั่นทอนอนามัยของแม่และของลูก การที่สภาวัฒนธรรมหญิงจะคิดแบ่งงานนี้ ฉันเห็นว่า เป็นความค้ำหริที่ดีมาก หวังว่าจะได้เห็นในไม่ช้า ("สิบสองก้าวของหญิงไทย", 2486 : 243)

ในขณะที่เดียวกันมีการจัดหาอาชีพที่เหมาะสมให้กับสตรี ได้แก่ งานในโรงงานอุตสาหกรรมเบา งานด้านบริการ การรับราชการ และงานสังคมสงเคราะห์ สำหรับงานในโรงงานอุตสาหกรรมเบาสำหรับสตรีเช่น การแกะเมล็ดฝ้าย การปั่นเส้นปอกระเจาเพื่อทำกระสอบ การทำของเล่น การทำกระเป๋ามาไฟและการทำอาหารสำเร็จรูป เป็นต้น อาชีพบริการ สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ได้ดำเนินการจัดตั้งโรงแรมขึ้น 2 แห่ง คือ โรงแรมรัตนโกสินทร์ และโรงแรมสุริยานนท์ และดำเนินพิธีเปิดในวันชาติที่ 24 มิถุนายน 2486 สาเหตุที่ดำเนินการจัดตั้งโรงแรมขึ้น 1. เพื่อสนองนโยบายของท่านนายกรัฐมนตรีใน

การสร้างวัฒนธรรมด้านการกินที่อยู่ดีของประเทศไทย (หจข., ศธ.0701.3/76 "सानา บ้านทีก คำสั่ง เบ็ดเตล็ด พ.ศ.2485-2486") 2. เพื่อที่จะให้เป็นโรงแรมตัวอย่างของ ไทยและเป็นโรงแรมแห่งแรกที่จะใช้สตรีเป็นพนักงานรับใช้ด้วย จอมพล ป.พิบูลสงคราม จึงมอบหมายให้สำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิงเป็นผู้รับผิดชอบดูแลกิจการดังกล่าว ซึ่งสำนัก วัฒนธรรมฝ่ายหญิงได้ประกาศรับสมัครบุคคลากรสตรีเข้าทำงานในครั้งนั้น 11 อัตราด้วยกัน ดังนี้คือ

1. พนักงานรับและจ่ายเงิน ความรู้ต้องไม่ต่ำกว่ามัธยมปีที่ 6 จำนวน 1 ตำแหน่ง
2. พนักงานต้อนรับฝ่ายหญิงต้องรู้ภาษาต่างประเทศจำนวน 1 ตำแหน่ง อัตรา เงินเดือนเดือนละ 100 บาท
3. พนักงานบัญชีแยกประเภท ต้องมีความรู้ทางการบัญชี จำนวน 1 ตำแหน่ง อัตราเงินเดือน 70 บาท
4. แม่บ้าน จำนวน 2 ตำแหน่ง อัตราเงินเดือนเดือนละ 60 บาท
5. พนักงานพิมพ์ดีด ความรู้ภาษาต่างประเทศจำนวน 1 ตำแหน่ง อัตราเงิน เดือนเดือนละ 30 บาท
6. พนักงานโต้ตอบจดหมายและสารบรรณ ความรู้ต้องไม่ต่ำกว่ามัธยมปีที่ 6 จำนวน 1 อัตรา อัตราเงินเดือนเดือนละ 40 บาท
7. พนักงานบัญชีเงินสด ความรู้ต้องไม่ต่ำกว่ามัธยมปีที่ 6 จำนวน 1 ตำแหน่ง อัตราเงินเดือน 40 บาท
8. คนงานคลังผ้า จำนวน 2 อัตรา อัตราเดือนละ 30 บาท
9. พนักงานเฝ้าผู้โทรศัพท์ต้องรู้ภาษาต่างประเทศ จำนวน 4 ตำแหน่ง อัตรา เงินเดือน 30 บาท
10. พนักงานเฝ้าลิฟต์ จำนวน 1 ตำแหน่ง อัตราเงินเดือน 25 บาท
11. พนักงานห้องสมุด ความรู้ไม่ต่ำกว่ามัธยมปีที่ 6 และต้องรู้ภาษาต่างประเทศจำนวน 2 ตำแหน่ง อัตราเงินเดือน 30 บาท

ซึ่งงานดังกล่าวข้างต้นก็เป็นหน้าที่เดียวกับหน้าที่ของแม่เรือนนั่นเอง สำหรับอาชีพราชการที่ ได้รับการยอมรับและสนับสนุนในขณะนั้นก็คือ ครู พยาบาล และอาชีพศิลปินต่าง ๆ โดย

เฉพาะอาชีพพยาบาลจะได้รับการส่งเสริมมากที่สุด เพราะว่าเป็นอาชีพที่เกี่ยวข้องกับนโยบายการเพิ่มผลเมืองของชาติและเป็นผู้ดูแลสุขภาพอนามัยของแม่และเด็ก เป็นการช่วยสร้างกำลังคนให้แก่ชาติ งานด้านสังคมสงเคราะห์มีลักษณะเป็นงานที่เหมาะสมกับความสามารถและคุณสมบัติของสตรี ด้วยกิจกรรมดังกล่าวเป็นงานที่ละเอียดอ่อน จะต้องอาศัยความละเอียดรอบคอบ ความอ่อนโยน ความเห็นอกเห็นใจและความอดทนอย่างสูง ซึ่งคุณลักษณะดังกล่าว เป็นสิ่งที่มีอยู่พร้อมแล้วในตัวของผู้สตรี และงานสังคมสงเคราะห์นี้ถือได้ว่าเป็นงานสร้างคนให้มีคุณภาพ เพื่อมาเป็นผู้สร้างชาติอีกทีหนึ่ง ฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่ของสตรีโดยตรงในขณะที่ผู้ชายโดยทั่วไปทำหน้าที่สร้างชาติในส่วนรวม

2. การคุ้มครองแรงงานสตรีในเชิงเศรษฐกิจ

รัฐบาลได้เน้นเสมอถึงความจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงการคุ้มครองแรงงานของสตรี ทั้งนี้เพราะรัฐบาลของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ตระหนักว่าสตรีไทยมีสภาพร่างกายบอบบางไม่เหมาะกับการทำงานหนักหรืองานกลางแจ้ง และโดยเฉพาะในชนบทและในแหล่งแออัดในเมืองที่ประชากรยากจน ขาดการศึกษา มีโรคภัยไข้เจ็บ สตรีที่เป็นแม่ที่มีสุขภาพเสื่อมทราม ทำให้เกิดการกระทบกระเทือนถึงสุขภาพของลูก ก่อให้เกิดปัญหานานับประการ รัฐบาลได้วางมาตรการคุ้มครองแรงงานและสุขภาพแก่สตรีเป็นพิเศษ ด้วยการออกกฎหมาย เพื่อทำให้สภาพการทำงานของผู้สตรีมีความปลอดภัยและถูกสุขอนามัย และจะต้องเป็นงานที่ไม่เป็นอันตรายสำหรับร่างกายของผู้สตรี โดยเฉพาะสตรีมีสามีควรได้รับพิจารณาให้ทำงานที่ไม่เป็นอันตรายต่อการที่จะเป็นมารดาของเด็ก

กล่าวได้ว่า การคุ้มครองแรงงานสตรีในเชิงเศรษฐกิจในสายตาของรัฐบาลและปัญญาชนแห่งยุคสมัย หมายถึง การที่สตรีสามารถจะประกอบอาชีพได้โดยที่อาชีพนั้นจะต้องไม่รบกวนการดูแลบุตรและสุขภาพของบุตรที่จะเกิดมา และด้วยการเกื้อกูลด้านวัตถุและจิตใจแก่มารดาและเด็ก ดังที่ปรากฏในมาตรา 32 วรรคท้ายแห่งพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พุทธศักราช 2482 เรื่อง "วางระเบียบข้อบังคับไว้มิให้แต่งตั้งข้าราชการสตรีเข้ารับราชการในตำแหน่ง" โดยกำหนดเกณฑ์บรรจุสตรีเข้ารับราชการว่าจะต้องเป็นงานที่เหมาะสมกับเพศหญิงเท่านั้น และได้ระบุไว้ว่างานที่ไม่เหมาะสมในการบรรจุสตรีเข้าไปรับผิดชอบในงานที่มีลักษณะดังต่อไปนี้

(ก) ต้องออกไปปฏิบัติราชการนอกสถานที่ราชการ

(ข) ต้องปฏิบัติราชการในเวลาค่าคืนดึกคืน กล่าวคือสตรีธรรมดาทั่วไปนั้นแม้จะมีสามีแล้วก็ตามก็จำเป็นต้องมีเวลาอยู่บ้านในเวลากลางคืนในฐานะที่เป็นแม่บ้าน สำหรับสตรีมีครรภ์เนื่องจากสุขภาพ

(ค) ต้องปฏิบัติราชการอันมีลักษณะตราบคราหรือฝ้ายอันตราย

(ง) ต้องปฏิบัติราชการในต่างประเทศ เพื่อจะได้มีเวลาปฏิบัติภารกิจทางบ้านโดยเฉพาะสตรีมีสามี ซึ่งบางที่ต้องทำหน้าที่เลี้ยงบุตรตนด้วย

ทั้งนี้ นอกจากในหน้าที่ที่พึงใช้สตรี (เสถียร ลายลักษณ์ 2483 : 505)

มาตรการเหล่านี้สะท้อนถึงการใช้แรงงานสตรีภาครัฐบาลโดยเฉพาะในระบบราชการนั้น มีกฎหมายปิดโอกาสไม่ให้สตรีได้เข้ารับราชการในบางตำแหน่ง เช่น ตำแหน่งสารวัตรศึกษา โดยกล่าวอ้างว่าเป็นงานที่ไม่เหมาะกับสตรี กระทรวงธรรมการพิจารณาเห็นว่ากิจการงานเกี่ยวกับการศึกษาประชาบาลนั้น สำหรับผู้ที่ เป็นสตรี เหมาะสมเฉพาะบรรจุเข้ารับหน้าที่เป็นครูประชาบาลเท่านั้น ไม่เหมาะที่จะบรรจุให้เข้ารับหน้าที่สารวัตรศึกษา ("ห้ามบรรจุสตรีเป็นสารวัตรศึกษา", 2483 : 157-159)

อย่างไรก็ตามแม้ว่าในระบบราชการไม่เปิดโอกาสให้สตรีในบางตำแหน่ง แต่สำหรับตำแหน่งอื่น ๆ ที่เปิดโอกาสให้เข้ารับราชการได้นั้นก็ยังคงปรากฏสัญญาณของปัญหาความแตกต่างกันระหว่างเพศบางประการ งานที่เหมาะสมกับสตรีควรจะเป็นงานที่จำเป็นต้องใช้สตรีจริง ในด้านประเภทของงานที่ควรให้สตรีทำได้แก่ หน้าที่การจริง (คือทำการกวาดถู ปิดเปิดประตูหน้าต่าง และรักษาความสะอาดที่ทำการ) พนักงานโทรศัพท์เสมียน คือเจ้าหน้าที่ทางเขียนหนังสือและบัญชีทั่วไป และโดยมากเป็นข้าราชการชั้นจัตวา พนักงานพิมพ์และชวเลข เพราะเป็นงานเบาที่สตรีทำได้ (หจข., สร. 0201.25/835 "ไทยีสท์ เสนอว่า ควรใช้ข้าราชการหญิงให้มาก" พ.ศ.2485) นอกจากนั้น จอมพล ป. พิบูลสงครามยังได้มีคำสั่งให้กรมศิลปากรดำเนินการจัดตั้งบริษัทแสดงละครสมัยใหม่ขึ้นโดยมีความประสงค์จะหางานให้สตรีทำ เพื่อไม่ให้สตรีเหล่านี้ไปทำงานกับชาวต่างชาติอันเป็นการเสื่อมเสียเกียรติ

สถานภาพและบทบาทของสตรีในการประกอบอาชีพ พ.ศ. 2481-2487

อาชีพรับราชการ

กล่าวได้ว่าในสมัยสร้างชาติของจอมพล ป.พิบูลสงครามได้ให้ความสำคัญกับกลุ่มข้าราชการสตรีเป็นพิเศษ เพราะต้องการให้ข้าราชการสตรีเป็นผู้นำสตรีไทยทั้งชาติให้ถึงพร้อมด้วยวัฒนธรรมและมีสมรรถภาพเทียบเท่าชายโดยเร็ว ดังปรากฏในสาส์นอวยพรของสำนักนายกรัฐมนตรีเนื่องในวันระลึกข้าราชการหญิง 1 กุมภาพันธ์ 2487 ความตอนหนึ่งว่า

"งานวันจันทร์เป็นทางหนึ่งที่จะนำไปสู่ชัยชนะของสงครามในที่สุด และงานวันจันทร์ที่เกี่ยวกับหญิง เป็นงานที่หญิงเท่านั้นที่จะดำเนิน และปฏิบัติให้บังเกิดผลสมบูรณ์ได้ดียิ่งโดยเฉพาะ เมื่อเป็นดังนี้ จึงเห็นได้ว่าความสามัคคีในด้านต่าง ๆ ที่หญิงไทยได้ร่วมมือกันปฏิบัติจัดทำมาและก้าวหน้าไปนั้น ต้องอาศัยความยากลำบากและร่วมแรงร่วมใจกันเป็นสายเดี่ยวอย่างน่าล้นเหลือที่สุด

(หจข., [2] สร.0201.97.5/4 "งานวันระลึกข้าราชการสตรี 25 ธันวาคม 2485-10 กุมภาพันธ์ 2487")

และด้วยความประสงค์ดังกล่าวข้างต้น ข้าราชการสตรีจึงถูกคาดหวังให้เป็นแม่พิมพ์ของสตรีไทย ข้าราชการสตรีจะต้องปฏิบัติตามนโยบายของรัฐ และมีหน้าที่สำคัญคือจะต้องนำวัฒนธรรมไปเผยแพร่ให้ราษฎรทราบ ปฏิบัติตนให้เป็นผู้มีวัฒนธรรม โดยจะต้องแต่งกายให้เป็นระเบียบ มีความเป็นอยู่ที่ถูกต้องด้วยสุภาพลักษณะ ฯลฯ

"...ท่านข้าราชการหญิง เป็นแม่พิมพ์ของแม่พิมพ์ทั้งชาติ ฉันจึงขออนุญาตคารพอย่างญาติินะทีนี้ ได้ช่วยกันสลักแม่พิมพ์ของชาติให้เป็นแม่พิมพ์ของชาติมหาวาณานตอย่างพร้อมเพรียงทั่วกัน หญิงดี แม่ดี เป็นดอกไม้งามของชาติ..." ("สาส์นของพระท่านจอมพล ป.พิบูลสงครามและพระท่านพันโทหญิง ล.พิบูลสงคราม ในงานวันระลึกข้าราชการหญิง นะ สภาวันจันทร์แห่งชาติ 1 กุมภาพันธ์ 2486", 2486 : 1394)

รัฐบาลสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้กำหนดให้ข้าราชการสตรีเข้ามามีบทบาทสนับสนุนกิจการของรัฐด้วยการแต่งตั้งให้เป็นกรรมการในคณะกรรมการชุดต่าง ๆ ที่ทางราชการกำหนดให้มีการจัดตั้งขึ้น เช่น คณะกรรมการสอดส่องความประพฤติข้าราชการสตรี กรรมการจัดเลี้ยงดูแลสถานที่ กรรมการองค์การส่งเสริมการสมรส กรรมการพิจารณาการแต่งกายของสตรี ฯลฯ (นันทิรา ขำภิบาล, 2530 : 225) นอกจากนั้นรัฐบาลได้จัดงานวันระลึกสำหรับข้าราชการสตรีขึ้นในวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2486 และให้ข้าราชการสตรีหยุดราชการ 1 วัน เพื่อกระตุ้นให้สตรีนิยมงานอาชีพนี้มากขึ้น

อย่างไรก็ดี แม้ชนชั้นผู้ปกครองจะให้ความสำคัญในเรื่องของอาชีพและระบบการศึกษาสมัยใหม่จะทำให้สตรีก้าวเข้ามามีส่วนร่วมทางสังคมมากขึ้น หากแต่เงื่อนไขทางสังคมบางประการก็มีผลให้สตรีไทยยังไม่ได้รับการส่งเสริมในเรื่องอาชีพอย่างจริงจังเท่าที่ควร และเมื่อได้เข้ามาอยู่ในระบบราชการแล้วก็ยังคงปรากฏสัญญาณของปัญหาความแตกต่างกันระหว่างเพศบางประการ สตรีที่มีความรู้สูงและอยู่ในระดับนักบริหารชั้นสูงมีไม่มากนัก เมื่อเทียบกับเพศชาย ทั้งนี้เนื่องจากค่านิยมในสังคมความเชื่อถือเดิมภาระหน้าที่ตามบทบาท ที่สังคมคาดหวัง คือบทบาทของมารดาและภรรยา รวมทั้งการเป็นแรงงานที่ช่วยเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวด้วย

ความไม่เสมอภาคของสตรี-ชายในระบบราชการไทย มีความแตกต่างกันมากน้อยเพียงใดนั้น เห็นได้จากรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร นายทิม ภูริพัฒน์ สมาชิกประเภทที่ 1 ผู้แทนราษฎรจังหวัดอุบลราชธานี ได้นำเสนอร่างพระราชบัญญัติควบคุมและส่งเสริมสมรรถภาพข้าราชการสตรีพุทธศักราช 2480 ซึ่งมีหลักการว่า ข้าราชการสตรีที่ทำกรสมรสแล้วต้องลาออกจากราชการ เจ้าของร่างกฎหมายให้เหตุผลโดยย่อในการเสนอร่างกฎหมายนี้ว่า สตรีมีหน้าที่โดยตรงในการเหย้าเรือน การเปิดโอกาสให้สตรีรับราชการ งานย่อมไม่มีใครได้ผลเต็มเม็ดเต็มหน่วยเหมือนข้าราชการชาย ยิ่งเมื่อทำการสมรสแล้ว สตรีข้าราชการนั้น ๆ ก็ต้องมีภาระที่จำเป็นต้องทำทางครอบครัวมากขึ้น จะต้องลาเพื่อคลอดบุตร จะต้องเลี้ยงบุตรอ่อน ๆ ทำให้ประกอบราชการขาด ๆ เกิน ๆ ไม่เท่าที่ควร และหน้าที่ทางครอบครัวก็ย่อมขาดตกบกพร่องเสียผลทั้งสองฝ่าย ดังนั้นสตรีที่แต่งงานแล้วจึงควร"กลับไปหาครอบครัว"ทุกคนเพื่อทำหน้าที่แม่บ้านให้สมบูรณ์ เช่น การอบรมเลี้ยงลูกให้เป็นพลเมืองดี ซึ่งเป็นภาระอันสำคัญยิ่งที่จะนำความเจริญมั่นคง

มาสู่ประเทศชาติ ส่วนงานทางฝ่ายราชการนั้นควรเปิดโอกาสให้ผู้อื่นซึ่งมีเวลาและสภาพเหมาะสมกว่าเข้าทำแทน(พระราชชาติ, 11 กรกฎาคม 2481) อย่างไรก็ตามในการลงมติของที่ประชุมในสภาผู้แทนราษฎรร่างกฎหมายฉบับดังกล่าวนี้ตกไปโดยคะแนน 45 ต่อ 12 เสียง (พระราชชาติ, 12 กรกฎาคม 2481) ทั้งนี้เนื่องจากรัฐบาลถือว่าหลักการแห่งร่างกฎหมายส่งเสริมควบคุมสมรรถภาพข้าราชการสตรีนี้ขัดกับรัฐธรรมนูญอย่างตรงข้าม

นอกจากนี้ สิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างและโอกาสความก้าวหน้าของข้าราชการหญิงว่ามีโรกาสน้อยกว่าข้าราชการชายก็อาจจะพิจารณาได้จากข้อยุติของนายบุญเพ่ง ทองสวัสดิ์ผู้แทนราษฎรจังหวัดแม่ฮ่องสอน ในการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือนโดยที่พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าวรรณไวทยากร เป็นประธานกรรมาธิการ เกี่ยวกับปัญหาการรับสมัครสตรีเข้ารับราชการ การจำกัดจำนวนสตรีให้ลดน้อยลง ไม่ควรเปิดโอกาสให้กว้างขวางนัก ผู้แทนราษฎรจังหวัดแม่ฮ่องสอนกล่าวต่อไปว่าหน้าที่ที่ควรจะเปิดโอกาสให้สตรีเข้ารับราชการนั้น น่าจะบัญญัติไว้ว่าเป็นหน้าที่ซึ่งจำเป็นต้องใช้สตรีจริงๆ เช่น พยาบาล แพทย์ ครู เท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ ตามกระทรวงทบวงกรมต่างๆ รับสตรีเข้าทำงานมากเกินไปแล้ว ผู้เสนอขอแปรญัตติแสดงความคิดเห็นต่อไปว่าแต่เดิมความจำเป็นในการที่จะรับสตรีเข้าทำงานก็มีอยู่น้อยที่สุด ถ้าจะยึดหลักธรรมชาติแล้ว สตรีชอบที่จะอยู่กับเหย้าเฝ้าเรือนและปฏิบัติหน้าที่ทางครอบครัวในด้านการอบรมกุลบุตรกุลธิดา ดังนั้นสิทธิอันนี้จึงควรจำกัดไว้พลางก่อน โดยเปิดรับแต่เพียงบางลักษณะดังกล่าวแล้ว ซึ่งจะไม่เป็นผลเสียหายแก่ทางราชการ นอกจากนั้นการรับสมัครเข้ารับราชการย่อมจะเป็นการจัดตอนขยายเพิ่มพลเมืองของกระทรวงสาธารณสุข ทั้งนี้เห็นได้ว่าเมื่อสตรีมีรายได้มักไม่ค่อยยอมแต่งงาน (นิกร, 3 ตุลาคม 2485)

มติของที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2485 พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร ในฐานะประธานกรรมาธิการชี้แจงว่าร่างพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือนฉบับนี้รัฐบาลมิได้ร่างขึ้นมาใหม่เป็นตัวแทนกฎหมายระเบียบข้าราชการพลเรือนฉบับเก่าที่ถือหลักเสมอภาค การที่ผู้เสนอจะให้ตัดสิทธิของสตรีในการเข้ารับราชการให้เหลือเพียงนางพยาบาล แพทย์และครูกับตำแหน่งที่จำเป็นต้องใช้สตรีจริงๆ นั้น คณะกรรมาธิการได้แสดงความคิดเห็นว่าการที่จะพิจารณาว่าอย่างไรจำเป็นและอย่างไรไม่จำเป็นเป็นการพิจารณายาก ส่วนตำแหน่งนางพยาบาล ครู และแพทย์นั้น ก็ไม่ได้ระบุกันไว้ว่าให้

สตรีสอนแต่สตรี และแพทย์สตรีรักษาแก่สตรีเท่านั้น ในการเปิดสมัครสอบแข่งขันเข้ารับราชการนั้น เมื่อจำนวนผู้สมัครไม่พอ เราก็จำเป็นต้องอนุญาตรับสมัครสตรีเข้าทำงานด้วย นอกจากนี้ ประธานกรรมการยังได้แถลงต่อไปว่า ทางที่ดีแล้วเราควรจะต้องถือหลักเสมอภาคตามร่างเดิมจะเหมาะกว่า แต่ที่ประชุมนี้ก็ยังมีความเห็นว่า สำหรับตำแหน่งใดที่สมควรจะรับสตรีเข้าทำงานก็ให้เป็นไปตามที่กฎ ก.พ. ได้ระบุไว้

การที่สภาพปัญหาความไม่เสมอภาคของข้าราชการสตรีและชายเป็นอยู่เช่นนี้ บังคับสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้สตรีมีโอกาสดำเนินอาชีพน้อยกว่าชาย ได้แก่ วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมของไทย ทั้งนี้เพราะยังยึดติดอยู่กับบทบาทของการเป็นแม่บ้านแม่เรือนของสตรีเพียงอย่างเดียว ฉะนั้นจึงส่งผลให้คนส่วนใหญ่ โดยเฉพาะชนชั้นปกครองและปัญญาชนของรัฐ มีทัศนคติและยอมรับค่านิยมที่ไม่เป็นธรรม เกี่ยวกับสตรีในการประกอบอาชีพ (นอกบ้าน) โดยเฉพาะสตรีที่สมรสแล้วมีหลักฐานยืนยันให้เห็นว่าอิทธิพลความเชื่อนี้ยังคงอยู่ในสมัยของรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ดังปรากฏในระเบียบการรับบรรจุของนางพนักงานในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ มีหน้าที่ทำความสะอาดและเปิดเปิดประตูหน้าต่างในห้องที่ตนประจำอยู่ อัตราเงินเดือน 12-18 บาทสังกัดกรมศิลปากร ระบุไว้ว่าให้รับบรรจุเฉพาะผู้ที่ เป็นโสดและยังมิได้แต่งงาน และถ้าพนักงานผู้ใดที่รับราชการอยู่จะแต่งงานก็ต้องลาออกจากราชการ เหตุผลที่วางระเบียบเพราะว่าผู้ที่แต่งงานแล้วย่อมต้องมีเหตุที่จะต้องลาหยุดเสมอ เช่น ลากลอบบุตรเป็นต้น พฤติการณ์เหล่านี้ อาจก่อให้เกิดการเสียหายแก่ราชการได้ (หจข., ศธ.0701.3/94 "ระเบียบต่าง ๆ พ.ศ.2487") ระเบียบนี้กรมศิลปากรได้ยกเลิกแล้วตั้งแต่ปีพ.ศ.2486 นั้น และปรากฏว่าพนักงานสตรีในกองนี้ยังคงลาออกเมื่อทำการสมรสอยู่เนือง ๆ (หจข., ศธ. 0701.3. 1/3 "ระเบียบคำสั่งของกรม พ.ศ.2476-2501")

นอกจากนี้รัฐบาลยังได้กำหนดให้กระทรวงเจ้าสังกัดทำความตกลงกับ ก.พ. เพื่อวางข้อบังคับมิให้แต่งตั้งสตรีเข้ารับราชการในบางตำแหน่งดังตัวอย่างในปี พ.ศ.2482 สำนักงานปลัดกระทรวงกรรมการ เสนอร่างข้อบังคับมิให้แต่งตั้งข้าราชการสตรีเข้ารับราชการในตำแหน่งที่มีหน้าที่ดังต่อไปนี้

ก. ต้องออกปฏิบัติราชการนอกสถานที่ราชการ นอกจากราชการที่ต้องปฏิบัติหน้าที่ให้จำเป็นต้องใช้สตรี

ข. ต้องทำราชการอันมีลักษณะตรากตรำหรือฝ้ออันตราย

(หจข., ศธ.0701.18.1/4 "รายงานการประชุม อ.ก.พ. กระทรวง พ.ศ.2480-2482)

หรือกรณีส่วนราชการฝ่ายมหาดไทยในส่วนภูมิภาค กระทรวงมหาดไทยได้ออกข้อบังคับมาให้แต่งตั้งสตรีข้าราชการในตำแหน่งใด ๆ ทั้งสิ้น แม้แต่ตำแหน่งเสมียนมหาดไทยจังหวัด

โดยมีเหตุผลว่า "...โดยปกติไม่มีงานส่วนใดเหมาะแก่สตรี เพราะเกี่ยวกับงานนอกสถานที่ และมีความจำเป็นต้องปรับปรุงหมุนเวียนระหว่างอำเภอระหว่างจังหวัด

เสมอ ฉะนั้น ในขณะนี้จึงไม่พึงจะบรรจุสตรีเข้ารับราชการตามที่จังหวัดชี้แจงไป" (หจข.,

มท.5.3/144 "หารือการบรรจุข้าราชการสตรี จ.ระยอง พ.ศ.2484") และการออกพระราช

ราชบัญญัติพลเรือนฝ่ายตุลาการ พ.ศ.2485 จำกัดมิให้สตรีเข้ารับราชการในตำแหน่งตุลาการ

ดังที่กล่าวแล้วว่า วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมของไทยได้

กำหนดบทบาทภาระหน้าที่ของสตรีเอาไว้เด่นชัด โดยเน้นที่ภาระหน้าที่ภายในครอบครัว ซึ่งจะหลีกเลี่ยงมิได้

บทบาทภาระหน้าที่ดังกล่าวยังคงเชื่อกันว่า ต้องเป็นภาระหน้าที่ของสตรี ของภรรยา และของมารดา ดังนั้นการที่สตรีจะละทิ้งภาระหน้าที่ดังกล่าวไปเสีย

เลยย่อมกระทำไม่ได้ ข้าราชการสตรีจึงเหมือนพยายามที่จะแบกภาระทั้ง 2 อย่างไว้ในเวลาเดียวกัน คือ ภาระในหน้าที่ราชการ และภาระภายในครอบครัว ดังปรากฏในเนื้อหาบทเพลง "ข้าราชการสตรี" โดยกรมศิลปากรเป็นผู้แต่ง มีเนื้อเพลงว่า

เพลงข้าราชการสตรี (ทำนองเพลงโอลงโซ)

1. พวกเรา	เฝ้าผู้ชูชาติ	บันดาข้าราชการ	-การสตรี
พร้อมพรัก	รักสามัคคี	ไม่มีคิดแยก	แยกผิดจิตกัน
(ส้อย)ทุกคน	เราพร้อมใจ	กอบการงานให้	เป็นสำเป็นสัน
ว่าอะไร	เราว่าตามกัน	เชื่อมั่นในคำ	ท่านผู้นำไทย
2. ส้างตน	เพื่อผลสัมฤทธิ์	ในราชกิจ	หย่างเข้มแข็งขัน
ทำงาน	ประสานเกี่ยวพัน	กันทุกหน้าที่	โดยมีวินัย

--ส้อย--

3. อยู่นบ้าน	ทำงานแม่เรือน	อีกคอยเบบเพื่อน	ปลูกปลูกหัวใจ
มียอ	ตองงานใด ๆ	ในหน้าที่หญิง	ทุกสิ่งทุกอัน

--ส้อย--

4. กิจการ	ทั้งบ้านและรัถ	เราบตีบตี	ด้วนทุกสิ่งสรรพ
แม้งาน	ตองการชีวัน	จะปล้นสละ	ผละให้ชาติไทย

--ส้อย--

(หงษ., [2] สร.0101.975/4 "งานวันที่ระลึกข้าราชการสตรี 25 ธันวาคม 2485-10 กุมภาพันธ์ 2487)

ในช่วงเวลาดังกล่าว นอกจากสตรีจะเข้ามาดำรงตำแหน่งในคณะกรรมการต่างๆ ที่รัฐบาลจัดตั้งขึ้น โดยเฉพาะกรรมการในสำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง และสโมสรสำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง ซึ่งมีท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม เป็นประธานแล้ว ในหน้าที่ราชการประจำหรือตำแหน่งในระดับสูงอื่น ๆ ก็มิได้มีสตรีคนใดได้รับแต่งตั้งเข้าไปรับผิดชอบแต่อย่างใด ฉะนั้นการดำรงตำแหน่งทางราชการของสตรีในขณะนั้น โดยเฉพาะข้าราชการครู จึงได้รับเลื่อนชั้นสูงสุดถึงข้าราชการชั้นเอก และรับผิดชอบในตำแหน่งระดับหัวหน้าแผนกเท่านั้น เช่น นางนิลรัตน์ บรรลือธีรวิธาน ซึ่งรับราชการมาตั้งแต่ พ.ศ.2467 ก็เป็นเพียงอาจารย์ใหญ่วิทยาลัยครูเพชรบุรีวิทยาลัย และม.ล.ประชุมพร ไกรฤกษ์ ซึ่งจบการศึกษาทางด้านวิทยาศาสตร์มาจากมหาวิทยาลัยฟิลิปปินส์ก็ดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่วิทยาลัยครูสวนสุนันทา เป็นต้น ซึ่งตำแหน่งทั้งสองสังกัดในกองฝึกหัดครู (นันทิรา ขำภิบาล, 2530 : 249)

หากพิจารณาเปรียบเทียบจำนวนและระดับตำแหน่งในราชการพลเรือน ข้าราชการสตรีและชาย พบข้อสังเกตบางประการเช่น สตรีไม่มีสิทธิเท่าเทียมกับผู้ชายในตำแหน่งหน้าที่ราชการบางตำแหน่ง ยังถูกกำหนดว่างานบางอย่างเหมาะกับชายหรืองานบางอย่างเหมาะกับสตรีเท่านั้น ในขณะที่เดียวกันความแตกต่างระหว่างเพศยังเป็นอุปสรรคทั้งในด้านการก้าวหน้าและการยอมรับในความรู้ความสามารถโดยถือว่ายิ่งด้อยกว่าชาย ถ้าจะลองวิเคราะห์หัดกันให้ลึกลงไปพอสมควรถึงปัญหาข้าราชการสตรี อาจพิจารณาจากข้อมูลเปรียบเทียบจำนวนข้าราชการชาย-หญิงในกระทรวงอุตสาหกรรมในปี พ.ศ.2485

ตารางที่ 5 เปรียบเทียบข้าราชการชาย-สตรีในกระทรวงอุตสาหกรรม พ.ศ.2485

ส่วนราชการ	พิเศษ		เอก		โท		ตรี		จัตวา		วิสามัญ	
	ญ	ช	ญ	ช	ญ	ช	ญ	ช	ญ	ช	ญ	ช
กรมวิทยาศาสตร์	-	1	-	3	2	12	8	15	3	9	-	-
กรมส่งเสริม อุตสาหกรรม	-	1	-	3	-	7	1	6	2	11	-	6
กรมโลหกิจ	-	2	-	4	-	11	-	28	6	42	-	6
กรมโลหกิจ (ภูมิภาค)	-	-	-	-	-	12	-	11	-	42	-	13
รวม	-	4	-	10	2	42	9	60	11	104	-	25
ร้อยละ	-	100	-	100	0.7	15.7	3.4	22.5	4.1	39	-	100

(ตารางจัดทำโดยผู้เขียน)

ที่มา : หจข., [2] สร. 0201.19/39 (ที่ 20/188 ปีก 1 ตอน 1) เรื่องการแบ่งประเภท
ข้าราชการฝ่ายวิชาการ 4 พฤษภาคม-29 ตุลาคม 2485")

จากตารางที่ 5 ตัวเลขสถิตินี้ได้ทำการจัดระบบโดยยกตัวอย่างจำนวนข้าราชการบางส่วนในกระทรวงอุตสาหกรรมปี พ.ศ.2485 ได้แก่ กรมวิทยาศาสตร์ กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กรมโลหกิจและกรมโลหกิจ (ส่วนภูมิภาค) พร้อมกับข้อนำสังเกตอันน่าสนใจดังนี้คือ

1. ข้าราชการโดยส่วนใหญ่เป็นชายมากกว่าสตรี กล่าวคือ สตรี 88 คน หรือร้อยละ 8.2 ขณะที่ เป็นชาย 245 คน หรือร้อยละ 91.8

2. ในระดับบริหารตั้งแต่ชั้นเอกขึ้นไปนั้น เป็นข้าราชการชายเกือบทั้งหมดหรือทั้งหมด คือ ร้อยละ 100 ขณะเดียวกันพบว่า ไม่มีสตรีได้รับการบรรจุเข้าทำงานในส่วน

ภูมิภาค แสดงให้เห็นว่าโอกาสในการประกอบอาชีพและมีความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่ การงานคือระดับนักบริหารของข้าราชการสตรี ยังไม่ได้รับความสนใจที่จะได้รับการพัฒนา ให้ได้รับความเสมอภาคเท่าเทียมกับชาย อันเป็นปัญหาที่สืบเนื่องมาจากค่านิยมของสังคมไทย ททำให้สตรีและคนส่วนใหญ่มีทัศนคติและยอมรับค่านิยมที่ไม่เป็นธรรมเกี่ยวกับบทบาทของสตรี ในการประกอบอาชีพ

3. ตำแหน่งข้าราชการระดับโท (เทียบได้กับหัวหน้าแผนก) ปรากฏว่ามี ข้าราชการสตรีในกระทรวงอุตสาหกรรมเพียง 2 คนเท่านั้น กล่าวได้ว่าเป็นตำแหน่งสูงสุดที่ สตรีมีโอกาสที่จะได้รับการเลื่อนขั้นให้ดำรงตำแหน่ง ได้แก่ น.ส. รจมนาย เสมรบุญย์ และนางสกุล โพธิประสาท

4. ตำแหน่งที่ข้าราชการสตรีเข้าดำรงตำแหน่งมากที่สุด คือ ระดับจตุรา คือ ร้อยละ 4.1 เมื่อเทียบกับระดับอื่น ๆ ที่สตรีเข้าดำรงตำแหน่ง งานที่รับผิดชอบได้แก่ งานด้านเสมียนอันเป็นงานด้านการบริการประเภทหนึ่งที่สังคมเปิดโอกาสให้สตรีเข้ามา ประกอบอาชีพ กล่าวได้ว่าอาชีพเสมียนเป็นผลจากกลไกในการแบ่งอาชีพ การนำสตรีเข้า ไปสู่อาชีพเสมียนเกิดจากการขยายตัวของระบบทุนนิยม ของหน่วยควบคุมในบริษัทผูกขาด ต่าง ๆ และในภาครัฐบาลทำให้งานด้านเอกสารเพิ่มขึ้น กลไกในการแบ่งแยกอาชีพมีผล ผลักดันให้สตรีเข้าสู่งานเหล่านี้ซึ่งจ่ายค่าจ้างน้อยกว่าและลอกเลียนแบบหน้าที่การบริการ ของผู้หญิง เหมือนกับที่สตรีปฏิบัติในครอบครัว

ตารางที่ 6 ชั้นเงินเดือนโดยเปรียบเทียบระหว่างครูชายและครูสตรี พ.ศ.2482
(ทั่วประเทศ)

ชั้นเงินเดือน	ชาย ร้อยละ	หญิง ร้อยละ
ต่ำกว่า 10 บาท	1.05	0.82
10 บาท	20.22	3.27
12 บาท	11.60	2.04
14 บาท	7.18	1.37
15 บาท	0.19	0.02
16 บาท	11.94	2.36
18 บาท	4.81	0.97
20 บาท	8.44	1.49
22 บาท	3.32	0.33
24 บาท	2.21	3.24
25 บาท	0.19	0.05
26 บาท	1.75	0.08
28 บาท	1.02	0.04
30 บาท	2.16	0.05
34 บาท	2.28	0.34
38 บาท	0.81	0.10
42 บาท	0.30	0.20
46 บาท	0.22	0.01
50 บาท	0.66	0.03
55 บาท	0.68	0.37

ตาราง (ต่อ)

ชั้นเงินเดือน	ชาย ร้อยละ	หญิง ร้อยละ
60 บาท	0.30	0.15
65 บาท	0.10	0.02
70 บาท	0.04	0.03
75 บาท	0.02	0.01
80 บาท	0.25	0.08
90-130 บาท	0.51	0.10
140-190 บาท	0.06	0.03
200-300 บาท	0.02	0.00
สูงกว่า 300 บาท	0.01	-
ไม่มีเงินเดือน	0.00	0.00

(ตารางจัดทำโดยผู้เขียน)

ที่มา : หจข., กค. 0301.1.38F/13 "สถิติการศึกษาพุทธศักราช 2482"

จากตารางดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าในขณะที่มีสตรีสนใจประกอบอาชีพ เพื่อหารายได้ช่วยเหลือครอบครัวอันเป็นการช่วยแบ่งเบาภาระทางเศรษฐกิจของชายเพิ่มขึ้นตามลำดับนั้น สถานภาพและบทบาทของสตรีในการประกอบอาชีพ ยังไม่ได้รับความสนใจที่จะได้รับการพัฒนาให้ได้รับความเสมอภาคเท่าเทียมชาย ที่เห็นได้ชัดคือ โอกาสในการประกอบอาชีพ ความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่การงาน และระดับรายได้ของสตรียังด้อยกว่าชายอยู่อย่างมาก จากตารางจำนวนร้อยละของชั้นเงินเดือนข้าราชการครูแต่ละประเภท จำนวนตามเศษ พ.ศ.2482 พบว่า สตรีที่ทำงานในประเภทอาชีพครูประชาบาล ครูรัฐบาล ครูเทศบาล มีจำนวนเพียง 14.63 เปอร์เซ็นต์ ของผู้ทำงานประเภทนี้ทั้งหมดทั่วประเทศรวม 70 จังหวัด และจากการพิจารณาชั้นเงินเดือนพบว่ามีสตรีในอาชีพครู

จำนวนไม่น้อยได้รับเงินเดือนค่อนข้างต่ำคือได้รับเงินเดือนต่ำกว่า 10-50 บาท มีจำนวน 13.84 เปอร์เซ็นต์ และมีสตรีเพียง 17.80 เปอร์เซ็นต์เท่านั้นที่ได้รับเงินเดือนสูงในช่วง 90-300 บาทหรือสูงกว่า ส่วนชายที่ได้รับเงินเดือนสูงในช่วงนี้มีมากกว่าสตรีอย่างเห็นได้ชัดคือ 82.20 เปอร์เซ็นต์

สาเหตุประการแรกที่ทำให้สตรีไทยมีโอกาสในการประกอบอาชีพ มีความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่การงานและมีระดับรายได้ดีด้อยกว่าชาย ได้แก่ เจตคติและค่านิยมดั้งเดิมของสังคมไทยในเรื่องเพศ นำไปสู่การแบ่งแยกบทบาทและการให้คุณค่าระหว่างชายและสตรี

อาชีพทหารหญิง

วันที่ 22 สิงหาคม พ.ศ. 2485 "ประกาศรับสมัครนักเรียนนายร้อยหญิง" จากใบปลิวของกรมยุทธศึกษาทหารบก (ร.ร. จปร.) ที่แจกจ่ายอย่างกว้างขวางและในหน้าหนังสือพิมพ์ขณะนั้น รวมทั้งวิทยุกระจายเสียงเกือบทุกสถานีที่อ่านประกาศรับสมัครนี้บ่อยครั้ง เพื่อกระจายความรู้ไปสู่ประชาชน เนื่องจากเป็นครั้งแรกของประเทศไทยที่สตรีจะเข้าศึกษาวิชาทหาร แต่บทบาทของทหารหญิงโดยเฉพาะต่อภาระหลักของทหารคือการป้องกันประเทศมีค่อนข้างน้อย

จุดเริ่มต้นบทบาทของทหารหญิงมีมูลเหตุจากภาวะสงครามโลกครั้งที่สองอันถือได้ว่าประเทศไทยกำลังอยู่ในภาวะคับขัน รัฐบาลได้เรียกร้องให้ประชาชนเสียสละและให้ช่วยกันบำรุงส่งเสริมวัฒนธรรมของชาติขณะที่บ้านเมืองกำลังตกอยู่ในสถานะของสงคราม ในส่วนของสตรีไทย จอมพล ป.พิบูลสงคราม ตระหนักว่าในภาวะสงครามสตรีจำเป็นต้องมีความเข้มแข็งทั้งทางด้านจิตใจและแข็งแรงทางร่างกายสามารถทำหน้าที่ทหารเช่นเดียวกับชาย เป็นการสร้างกำลังใจของชาติให้ทุกคนในชาติมีขวัญดี ดังนั้นสตรีจะถูกคาดหวังที่จะต้องอุทิศทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อที่จะให้ชาติมาซึ่งชีวิตดังกล่าวนี ในฐานะที่สตรีมีบทบาทสำคัญในการเป็นแม่ของชาติมีหน้าที่ในการเลี้ยงดูที่ดีที่สุดต่อบุตร การจัดตั้งกองทหารหญิงเป็นทางหนึ่งที่จะแก้ไขให้แม่พิมพ์ของชาติมีคุณสมบัติอดทน เข้มแข็ง เป็นผู้มีระเบียบวินัยอันดีงาม เพื่อนำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมวิชาทหารไปฝึกฝนให้พลเมืองของชาติมีคุณสมบัติดังกล่าวตั้งแต่ยังเยาว์ ดังที่ปรากฏในคำชี้แจงของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ถึงความจำเป็นของการจัดตั้งกองทหารหญิงในครั้งนั้นว่า

ประเทศไทยเราแต่ก่อนนี้ใช้ชายทาหน้าที่ป้องกันประเทศชาติเพราะชายมีลักษณะเข้มแข็งตามธรรมชาติ แต่สมัยนี้เมื่อเกิดสงครามขึ้น คนทั้งชาติไม่มีใครหลีกเลี่ยงได้ พี่น้องในแนวหลังย่อมมีทางที่จะได้รับภัยเช่นกัน... โดยเหตุนี้เองประชาชนพลเมืองทุกเพศทุกวัย จะต้องเตรียมพร้อม แต่ก่อนนี้เรามีชายเป็นทหาร พ่อบ้าน ส่วนแม่บ้านและคนอื่น ๆ ก็เป็นลูกบ้าน แต่ทุกวันนี้ ผู้หญิงก็ดี เด็กก็ดี ต่างต้องรู้จักป้องกันรักษาตัวและครอบครัว คนไทยทั้งชาติจะต้องเป็นนักรบ ทั้งรู้จักต่อสู้และหลบภัย... เพื่อให้เป็นไปตามความต้องการของชาติเวลานี้ ไม่มีอะไรดีกว่าการจัดตั้งกองทหารหญิง... เมื่อออกประจำการทหารหญิงแล้ว ไปอยู่บ้านก็จะได้ช่วยกันให้การอบรมวิชาทหารให้แพร่หลาย... ในการอบรมเช่นนี้ ต้องอาศัยหญิงเป็นหัวแรง จะให้ชายฝ่ายเดียวเป็นผู้นำเท่านั้นไม่สาเหฺร็ด หญิงต้องช่วยด้วย ชาติจึงจะมีวันดี และมีน้ำใจเข้มแข็ง... ("คาปราชัยเนื่องในการพิชิตยศแก่ทหารหญิงและนักเรียนนายสิบหญิง", 2487 : 732)

จอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้มอบหมายให้โรงเรียนทหารบกฝ่ายเทคนิคจัดตั้งโรงเรียนนายร้อยหญิงรุ่นแรก และโรงเรียนนายสิบหญิงขึ้นในปี พ.ศ. 2485 โดยมีพื้นฐานจากการจัดตั้งกองทหารหญิงของรัสเซียและญี่ปุ่นที่ได้จัดตั้งกองทหารหญิงขึ้น เพื่อเตรียมฝึกหัดหน้าที่แทนชายในขณะที่ชายออกไปทำการรบ (ประชาชาติ, 19 มีนาคม 2487) จุดกำเนิดของนักเรียนนายร้อยหญิงรุ่นแรก โดยมีวัตถุประสงค์ว่าจะจัดให้มีกองพันทหารหญิงขึ้นและนักเรียนนายร้อยหญิงรุ่นนี้จะได้สำเร็จไปเป็นนายทหารฝึกทหารหญิงในโอกาสต่อไป

การรับสมัครนักเรียนนายร้อยหญิง รัฐบาลได้กำหนดคุณลักษณะของผู้สมัครว่าจะต้องเป็นสตรีโสดมีอายุระหว่าง 18 ถึง 24 ปี และต้องสำเร็จชั้นมัธยมปีที่ 6 ของกระทรวงศึกษาธิการ หรือที่กระทรวงศึกษาธิการเทียบเท่า กำหนดเวลาศึกษา 1 ปี หรือ 1 ปี 6 เดือนเป็นอย่างมาก เรียนแบบเข้าไปเย็นกลับ ณ ที่โรงเรียนเทคนิคทหารบก เชียงสะพาน มัชฌิมรังสรรค์ เพื่อสำเร็จหลักสูตรขั้นสูงสุดแล้ว ทางราชการจะได้บรรจุเข้ารับราชการในกองประจำการทหารหญิง ตำแหน่งผู้บังคับบัญชาและได้รับพระราชทานยศเป็นนายร้อยตรี รับเงินเดือน ๆ ละ 80 บาท สำหรับนักเรียนนายสิบหญิง ผู้สมัครจะต้องเป็นสตรีโสด

อายุ 20-25 ปี มีความรู้สำเร็จชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ของกระทรวงศึกษาธิการหรือเทียบเท่า ที่ตั้งของโรงเรียนอยู่ที่โรงเรียนนายสิบหญิงวังสวนจิตรลดา เมื่อศึกษาสำเร็จแล้วจะได้เลื่อนยศเป็นชั้นประทวน เมื่อทำการสมรสแล้วจะต้องออกจากราชการ (นิกร, 10 ตุลาคม 2485)

กฤษะ เบียดังกล่าวยังสะท้อนทัศนคติของชนชั้นนายร่อนที่มีต่อการให้สตรีเข้ามาเรียนในโรงเรียนนายร้อยและนายสิบหญิง กล่าวคือ คงเห็นว่าบทบาทในการหาเลี้ยงชีพของทหารหญิงไม่มีความสำคัญแต่อย่างใด ทั้งนี้เพราะสตรีที่มีครอบครัวยังคงถูกมองว่า สามีหรือพ่อต้องหาเลี้ยงอยู่แล้ว การที่กฏห้ามแต่งงานดังกล่าว ส่งผลให้นักเรียนนายร้อยหญิงบางรายลาออกก่อนจะเรียนจบ

การกำเนิดเกิดขึ้นของอาชีพทหารหญิงในยุคสมัยของจอมพล ป.พิบูลสงคราม นับเป็นของแปลกใหม่และน่าสนใจแต่การเกิดใหม่ของอาชีพนี้ก็มิได้ก่อให้เกิดผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติต่อเรื่องอาชีพของสตรีแต่อย่างใด การเกิดอาชีพทหารหญิงในยุคนี้เป็นไปเพื่อการปลุกจิตสำนึกของสตรีไทย ท่ามกลางบรรยากาศของสงครามในการเป็นแม่พิมพ์ที่ดีของชาติ ความเข้มแข็ง และการรักเกียรติของสตรีไทยจะเป็นเครื่องชี้ที่สำคัญ อย่างหนึ่งของสังคมอารยะและความเป็นมหาอำนาจ ดังปรากฏในคำปฏิญาณของนักเรียนนายร้อยทหารหญิง ที่ได้รับการปลูกฝังและย้ำเตือนให้ระลึกเสมอถึงบทบาทและหน้าที่ของตนว่า "ฉันจะพลีชีพให้สมเกียรติของทหารคือภายในสนามรบ ฉันจะเทอดไฉ่ซึ่งเกียรติของชาติ สงวนความเป็นดอกไม้งามของไทย ฉันจะทูนเหนือหัวซึ่งเกียรติของสตรี คือ แม่พิมพ์ที่ดี" (โรภาสเพ็งเจริญ, 2502 : 18)

และสิ่งที่สะท้อนให้เห็นความรู้สึกลึกซึ้งของสตรี ซึ่งเข้ามาศึกษาวิชาชีพเหล่านี้ที่ได้รับอิทธิพลจากสังคม โดยอาจจะผ่านทางการศึกษา การอบรมสั่งสอน ทำให้สตรีส่วนใหญ่มองรับสภาพและบทบาทที่ค่านิยมทางสังคมกำหนดแสดงออกมาให้เห็นในลักษณะของความ เป็นลูกหัวอ่อน เมียที่จงรักภักดี แม่ที่รักลูก ก็อาจพิจารณาได้จากทัศนคติและความรู้สึกเกี่ยวกับโรภาสที่เข้ามาเรียนนายร้อยหญิงของพันโทวิบูลพร บรรหาญสุภาวท อดีตนักเรียนเตรียมแพทย์จุฬาฯ เผยความในใจย้อนอดีต 40 ปีที่ผ่านมาภายหลังจากประสบอุบัติเหตุทางการเรียนที่จุฬาแล้ว เบนเข็มชีวิตมา เพราะครอบครัวคลุกคลีอยู่กับทหารว่า

"พ่อเป็นอาจารย์โรงเรียนนายร้อย พ่อต้องการให้เป็นทหาร เราก็ไม่
 ค่อยรู้ะฮะ พ่อสนับสนุนเมื่ง เมื่อพ่อเป็นอาจารย์ ครอบครัวเราสมัยก่อน
 ลูกอยู่ในเรือวาทของพ่อแม่ พ่อแม่เขาทำอะไรก็ไปอย่างนั้น เขาบอก
 ว่าเรียนทหาร เราก็ไปสอบเข้า" (โรภาส เพ็งเจริญ, 2526)

นักเรียนนายร้อยหญิงรุ่นแรกที่เข้าศึกษาในโรงเรียนนายร้อยหญิงมีจำนวน 30 คน
 ซึ่งส่วนใหญ่เป็นบุตรของนายทหารบก ได้รับบรรจุเข้ารับราชการตั้งแต่วันที่ 14 มกราคม
 2487 ดังรายชื่อต่อไปนี้

1. นนร. หญิงจิรวาส์ พิบูลสงคราม
2. นนร. หญิงวิบูลพร บรรเทาสุภาวาท
3. นนร. หญิงกุนทล พุกกะนานนท์ หัวหน้าตอน
4. นนร. หญิงชุลาก วิสุวัตติ
5. นนร. หญิงองุ่น ชาญชัยศึก สอบได้ที่ 1
6. นนร. หญิงเอมอร จันท์ระมะ
7. นนร. หญิงมุสดี เพชรพลาย อยู่สภาความมั่นคง
8. นนร. หญิงกมลวรรณ วิสิถยุทธศาสตร์ ยศพันเอก
9. นนร. หญิงปราณี เทวาทดี
10. นนร. หญิงอุไรพันธ์ จปานนท์ สอบได้ที่ 2
11. นนร. หญิงพอจิตต์ โภคยุทธสาร
12. นนร. หญิงเรวดี ต้นทะตะนัย
13. นนร. หญิงพรรณี สุนทรเสวี
14. นนร. หญิงทองเริ่ม ทรัพย์สีบวงศ์
15. นนร. หญิงองุ่น รอดคานแหง
16. นนร. หญิงอมรา นิกรอาสา
17. นนร. หญิงวรรณมา ลีละศิริ
18. นนร. หญิงบุญเรือน บุญะกาญจน์
19. นนร. หญิงสมปอง พ่วงทรัพย์

20. นนร. หึงซาดา กาเนิดนนท์
21. นนร. หึงบัวผัน พรหมพริกส์
22. นนร. หึงมณีรัตน์ อัจฉบุญ
23. นนร. หึงสุคนธ์ สรวีสูต
24. นนร. หึงจันทน์ พุกกะรัตน์
25. นนร. หึงสว่าง ปริกัมสีล ลาออกก่อนสำเร็จ
26. นนร. หึงอมรรัตน์ โคมกะสมิต เรียนปริญญาโทเกษตร
27. นนร. หึงกรงทิพย์ สุขสภา
28. นนร. หึงบุญส่ง ทั้งทองคำ ลาออกก่อนสำเร็จ
29. นนร. หึงลาภารัตน์ เกษะโกลม

อย่างไรก็ตาม การที่มีกองทหารหึงขึ้นนั้น เชื่อได้ว่า รัฐบาลหามีเจตจำนงที่จะให้เหล่าทหารหึงออกจากการสู้รบ ดังปรากฏว่ามีเสียงวิพากษ์วิจารณ์เรื่องการตั้งกองทหารหึงของจอมพล ป.พิบูลสงครามอย่างแพร่หลาย เช่น นายประยูร จันทรักษ์ ได้สอบถามเกี่ยวกับ "การจะให้ส่งทหารหึงไปทำการรบแนวหน้า เพื่อให้ประชาชนหายข้องใจบ้างได้ไหม" ในการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 202/2487 วันที่ 19 กันยายน 2487 หรือกระทู้ถามของนายเสกส เจดสมมา ในการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 319/2487 วันที่ 13 พฤษภาคม 2487 เรื่อง การเลิกทหารหึง ดังความตอนหนึ่งว่า

ทหารหึงเท่าที่มีอยู่ในประเทศไทยนั้น ยังไม่เป็นที่เลื่อมใสและนิยมของคนทั่วไป ฉันจึงขอเรียนถามว่าทางการจะเลิกทหารเสียจะได้หรือไม่ เพราะเท่าที่มีอยู่นั้นก็คิดกับทหารชายเป็นอันมาก คือ นายร้อยหึงเรียนเพียงปีเดียวก็เป็นนายร้อยและมีเงินเดือน 50 บาท ส่วนชายนั้นต้องเรียนถึง 5 ปี จึงจะได้เงินเดือนเท่ากัน และนายสิบทหารหึงเงินเดือนก็สูงกว่านายสิบชาย เช่นนี้ย่อมทำให้ชายน้อยใจเป็นอันมาก และการประกอบภาระงานต่าง ๆ นั้น ชายก็หนักกว่าหึง (หจข., [2] สร.0201.35.2/13 (ปีก 4 ใน 4 ปีก) "กระทู้ถามของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ.2486-2487")

กิจการทหารหญิงดำเนินมาได้เพียงประมาณ 2 ปี ในปลายปีพ.ศ.2487 เกิดเหตุการณ์ผันผวนทางการเมือง จอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีและผู้ก่อตั้งโรงเรียนนายร้อยหญิงต้องลาออกไปนโยบายทางการเมืองก็เปลี่ยนไปด้วยวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ.2487 กระทรวงกลาโหมประชุมพิจารณาเรื่องนายร้อยหญิง และวันที่ 30 มีนาคม ต่อมาก็มีคำสั่งปรับปรุงเปลี่ยนสภานายร้อยหญิงเป็นข้าราชการพลเรือนประเภทสามัญทั้งหมด (พจข., [2] สร. 0201.4/34 "นักเรียนนายร้อยหญิงและทหานหญิง" 1 กันยายน 2485-29 เมษายน 2496")

กล่าวโดยสรุป นโยบายของรัฐบาลในการจัดการศึกษาสำหรับสตรี และแนวนโยบายเกี่ยวกับอาชีพของสตรี ดังกล่าวข้างต้น ได้ส่งผลกระทบต่อบทบาทสตรี สตรีมีโอกาสดำเนินการศึกษามากขึ้น แต่อย่างไรก็ดี เมื่อเปรียบเทียบสัดส่วนกับชายแล้ว การจัดการศึกษาสำหรับสตรียังคงมีการจำกัดและมีลักษณะเฉพาะตัวมากกว่าชาย จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาสำหรับสตรีมุ่งให้ความรู้เพื่อนำไปใช้ในการครองเรือนมากกว่าจะใช้ในการประกอบอาชีพเช่นชาย

ในส่วนของแนวนโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับการจัดหาอาชีพสำหรับสตรี ทำให้สตรีในสมัยนี้มีโอกาสในการประกอบอาชีพมากขึ้น นอกเหนือจากอาชีพครู และพยาบาล อาทิ ข้าราชการสตรีในกระทรวงต่างๆ ทหารหญิง และอาชีพที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจใหม่ เช่น พนักงานโรงแรม เป็นต้น ทำให้สตรีมีบทบาททางการเมืองประกอบอาชีพมากขึ้น แต่สังคมยังคงเปิดโอกาสสำหรับสตรีในการประกอบอาชีพน้อยกว่าชาย ดังเช่น โอกาสในการเข้ารับราชการในตำแหน่งสูงๆ ยังคงเป็นชายโดยส่วนใหญ่